

Regeringens proposition

2004/05:136

Stärkt skydd för ensamkommande barn

Prop.
2004/05:136

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 23 mars 2005

Mona Sahlin

Thomas Bodström
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag som syftar till att stärka skyddet för barn som av flyktingskäl eller andra skäl kommer ensamma till Sverige och söker uppehållstillstånd här (ensamkommande barn). Förslagen omfattar även barn som av motsvarande skäl kommit till Sverige men inte då varit ensamma utan först senare under sin vistelse blivit det.

I propositionen föreslås en ny lag om god man för ensamkommande barn samt ändringar i bl.a. föräldrabalken.

Innebörden av förslagen är att ett ensamkommande barn skyndsamt skall kunna förses med en god man som träder i både barnets förmyndares och vårdnadshavares ställe. Om barnet därefter beviljas uppehållstillstånd i Sverige, skall den gode mannen ersättas av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken. En ny grund för att utse vårdnadshavare skall vara att barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden.

Den nya grunden för att utse särskilt förordnad vårdnadshavare föreslås bli tillämplig även i rent nationella sammanhang. Därigenom medges t.ex. att vårdnadshavare snabbt kan utses för ett barn vars föräldrar är försvunna och befaras omkomna men som ännu inte dödförklarats.

Den nya lagen och lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2005.

1	Förslag till riksdagsbeslut.....	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om god man för ensamkommande barn	5
2.2	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	8
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	12
2.4	Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529). 13	
3	Ärendet och dess beredning.....	14
4	Reformbehovet	15
4.1	Gällande bestämmelser om ställföreträdarskapet för barn.....	15
4.1.1	Föräldrabalken	15
4.1.2	Svenska författningar om internationella förhållanden	16
4.2	Förhållandena för ensamkommande barn i Sverige.....	17
4.2.1	Vem kan företräda barnen?.....	17
4.2.2	Mottagandet av barnen. Socialstyrelsens och Migrationsverkets rapport.....	19
4.2.3	Europarådets och FN:s barnrättskommittés iakttagelser	22
5	Utgångspunkter för en reglering.....	23
5.1	Ett utbyggt ställföreträdarskap	23
5.2	Internationellt privaträttsliga utgångspunkter	23
5.3	Vilka barn bör träffas av en reglering?	25
5.4	Hur systemet bör utformas.....	27
6	God man för ensamkommande barn.....	28
6.1	En särskild lag	28
6.2	Den gode mannens uppgifter	28
6.3	Beslut om förordnande och entledigande av god man.....	31
6.4	Vem kan utses till god man?.....	35
6.5	När godmanskapet upphör	36
6.6	Särskilt om förhållandet mellan god man och offentligt biträde.....	38
7	Särskilt förordnad vårdnadshavare	39
7.1	När och på vilket sätt skall vårdnadshavare utses för ett ensamkommande barn?.....	39
7.2	På vilka grunder skall särskilt förordnad vårdnadshavare kunna utses?	41
7.3	Möjligheten för en särskild vårdnadshavare att utöva förmynderskapet för ett ensamkommande barn.....	43
8	Frågor om barnet och asylprocessen	43
8.1	Barnets möjlighet att föra sin egen talan i ärenden enligt utlänningslagen	43
8.2	En skyldighet att ansöka om uppehållstillstånd?	45

9	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	46	Prop. 2004/05:136
10	Ekonomiska konsekvenser	46	
11	Författningskommentar	48	
11.1	Förslaget till lag om god man för ensamkommande barn.....	48	
11.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	54	
11.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	57	
11.4	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529).....	57	
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet God man för ensamkommande flyktingbarn (SOU 2003:51).....	59	
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag i aktuella delar.....	60	
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	71	
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	72	
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	81	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 23 mars 2005	82	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2004/05:136

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om god man för ensamkommande barn,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,
4. lag om ändring i utlänningslagen (1989:529).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om god man för ensamkommande barn

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om god man i vissa fall för den som är under 18 år och som är utländsk medborgare eller statslös.

Om företrädare i andra fall för underåriga utländska medborgare finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

När en god man skall förordnas

2 § Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

God man skall också förordnas, om barnets föräldrar eller en annan vuxen person, som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, efter barnets ankomst till Sverige men innan barnet har fått uppehållstillstånd här på grund av dödsfall eller sjukdom eller av någon annan orsak upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden.

God man skall inte förordnas, om det är uppenbart obehövligt.

3 § Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där barnet vistas. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

God man skall förordnas så snart det är möjligt.

I ett ärende om förordnande av god man skall överförmyndaren ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Vem som kan utses till god man

4 § I fråga om vem som kan utses till god man tillämpas 11 kap. 12 och 13 §§ föräldrabalken. Vid bedömningen av om den som utses är lämplig för uppdraget skall överförmyndaren fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i.

5 § Ett godmanskap skall upphöra

1. om någon av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,
2. om barnet varaktigt lämnar Sverige,
3. om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för barnet,
4. om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs.

Överförmyndaren beslutar om upphörande av godmanskapet.

När barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.

6 § En god man har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Skall godmanskapet fortsätta, är den gode mannen dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts.

En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget skall entledigas.

Överförmyndaren beslutar om entledigande. Uppkommer en fråga om att entlediga den gode mannen enligt andra stycket och kan slutligt beslut inte ges omedelbart, får överförmyndaren besluta att den gode mannen skall skiljas från sitt uppdrag för tiden till dess ärendet avgörs, om dröjsmål skulle innebära fara för barnet.

7 § Ansökan om upphörande av godmanskap eller entledigande av en god man får göras av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe samt av den gode mannen. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

Överförmyndaren skall ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske och det inte är obehövligt.

8 § Dör en god man, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet.

9 § Innan överförmyndaren förordnar någon till god man eller entledigar någon från ett sådant uppdrag, skall han eller hon ges tillfälle att yttra sig. Är det fråga om beslut enligt 6 § andra stycket, skall den gode mannen ges tillfälle att yttra sig, om det inte är fara i dröjsmål.

När ansökan om särskilt förordnad vårdnadshavare skall göras

10 § Beviljas barnet uppehållstillstånd, skall socialnämnden i den kommun där barnet vistas hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken, om inte särskilda skäl talar emot det. Överförmyndaren skall underrätta socialnämnden om att förutsättningar för en sådan talan eller anmälan föreligger.

11 § I fråga om behörig överförmyndare enligt denna lag finns bestämmelser i 11 kap. 25 § föräldrabalken.

Allmänna bestämmelser, tillsyn m.m.

12 § I frågor om god man enligt denna lag tillämpas 11 kap. 14 § samt 12, 14, 16 och 19–21 kap. föräldrabalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.
 2. Den som vid utgången av juni 2005 var förordnad som tillfällig förmyndare eller som god man med stöd av 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap för ett barn som omfattas av denna lag skall anses som god man enligt denna lag.

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 6 kap. 13 och 17 §§, 11 kap. 1 och 25 §§ samt 16 kap. 2 § skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 6 kap. 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 a §

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad och är denne varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §.

13 §

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

I 8 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena

¹ Balken omtryckt 1995:974.

17 §²

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8 och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

11 kap.

1 §

Kan en förmyndare på grund av sjukdom eller av någon annan orsak inte utöva förmynderskapet eller blir förmyndaren enligt 10 kap. 17 § skild från utövningen av det, skall överförmyndaren förordna god man att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter.

När rätten enligt 10 kap. 17 § skiljer en förmyndare från utövningen av förmynderskapet får rätten förordna god man enligt första stycket.

Om god man för underåriga utländska medborgare och underåriga statslösa personer finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap samt i lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.

25 §³

Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 4 § eller förvaltarenskap är tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i Sverige, Stockholms tingsrätt.

² Senaste lydelse 2000:174.

³ Senaste lydelse 1997:353.

Behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 1, 2 och 4 §§ samt förvaltarskap är överförmyndaren för den kommun där den enskilde har sitt hemvist.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. *Detsamma gäller frågor om godmanskap som tas upp med stöd av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.* I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

16 kap.

2 §⁴

Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist.

Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen har sitt hemvist.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underårige med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underårige vistas.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underårige med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underårige vistas. *Detsamma gäller om en god man har förordnats enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

Om behörig överförmyndare enligt första–tredje styckena inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren för Stockholm.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

⁴ Senaste lydelse 1997:353.

2. Den som vid utgången av juni 2005 var utsedd till särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn som omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn skall även anses vara förmyndare för barnet. Prop. 2004/05:136

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2004/05:136

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §²

Skall förmynderskap för en underårig som vistas här i landet inte anordnas enligt svensk lag eller är det ännu inte utrett om det skall ske, får rätten ändå, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förordna förmyndare enligt svensk lag för tiden intill dess att förmynderskap har anordnats i enlighet med lagen i den andra staten eller förmyndare blivit utsedd av rätten genom slutligt beslut.

Är förmynderskap anordnat enligt lagen i en annan stat, får god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Om den underårige omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn, gäller i stället den lagen. När en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken har utsetts för en sådan underårig, tillämpas svensk lag i frågor rörande förmynderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797.

² Senaste lydelse 1997:352.

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (1989:529)¹
dels att 11 kap. 1 b § skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 11 kap. 1 c §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 b §²

Den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning under 18 år som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser.

Den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning under 18 år som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser. *Detta gäller dock inte om det finns en god man för barnet enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

1 c §

Den som är förordnad som god man enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn för en utlänning under 18 år skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövligt. Om en sådan god man inte är förordnad, gäller vad som nu sagts i stället den som är förordnad som offentligt biträde för utlänningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

¹ Lagen omtryckt 1994:515.

² Senaste lydelse 1996:1379.

Av det totala antalet asylsökande som årligen kommer till Sverige är omkring en tredjedel barn. De flesta av barnen kommer hit i sällskap av sina föräldrar. Men barn kommer också ensamma. Under åren 2000–2004 kom 350, 461, 550, 561 respektive 388 asylsökande barn till Sverige utan att då vara i sällskap med sina föräldrar eller andra förmyndare. Dessa barn, som i fortsättningen kallas *ensamkommande barn*, anländer ofta i sällskap med andra vuxna anhöriga eller tillsammans med syskon. Flerparten är pojkar i åldern 13–17 år.

Ambitionen att förbättra de ensamkommande barnens rättsliga skydd föranledde senast lagstiftningsåtgärder år 1997. Genom lagändringar som trädde i kraft den 1 juli det året utvidgades möjligheten att i förmyndarens ställe förordna god man för sådana barn (prop. 1996/97:113, bet. 1996/97:LU17, rskr. 1996/97:244, SFS 1997:352–353).

I anslutning till det lagstiftningsarbete som föregick 1997 års ändringar hade från skilda håll framförts önskemål om att reglerna om ställföreträdarskap för ensamkommande barn borde ses över i vidare bemärkelse och även innefatta vårdnadsfrågan. För en sådan översyn hänvisade regeringen till den kommande översynen av 1995 års förmynderskapsreform.

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare (Ju 2002:04) har därefter haft att göra bl.a. en sådan översyn av 1995 års förmynderskapsreform. I uppdraget har ingått att överväga om ytterligare åtgärder behöver vidtas för att stärka det rättsliga skyddet för ensamkommande barn. Utredningen överlämnade år 2003 delbetänkandet God man för ensamkommande flyktingbarn (SOU 2003:51). I betänkandet föreslås bl.a. en ny lag om god man för ensamkommande barn samt anslutande ändringar i föräldrabalken. Betänkandet har remissbehandlats.

En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandets lagförslag finns i *bilaga 2*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2003/4987/L2).

Propositionen bygger på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen och Vänsterpartiet.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 24 februari 2005 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*.

Lagrådet har lämnat förslagen utan erinran. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*.

4.1 Gällande bestämmelser om ställföreträderskapet för barn

4.1.1 Föräldrabalken

I fråga om ställföreträderskapet för barn skiljer föräldrabalken mellan två funktioner: *vårdnad* och *förmynderskap*. De grundläggande bestämmelserna härom finns i 6 och 10–12 kap. föräldrabalken.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnet får omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs och skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning (6 kap. 2 §). Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter (6 kap. 11 §). Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare (gemensam vårdnad), gäller detta dem tillsammans (6 kap. 13 §). Vårdnaden om ett barn består till dess barnet fyller 18 år eller dessförinnan gifter sig.

Förmyndaren skall förvalta barnets tillgångar och företräda det i angelägenheter som rör tillgångarna (12 kap. 1 § första stycket). Förmyndaren företräder i övrigt barnet när detta inte enligt lag skall göras av någon annan (12 kap. 1 § tredje stycket). Förmynderskapet består till dess att barnet uppnår myndig ålder, dvs. fyller 18 år.

Enligt huvudregeln i föräldrabalken står ett barn under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem (6 kap. 2 § första stycket). Föräldrarna eller den förälder som är barnets vårdnadshavare är normalt också förmyndare för barnet (10 kap. 2 §). I vissa fall skall vårdnaden om barnet anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 7–9 §§). Den eller de som har förordnats särskilt till vårdnadshavare blir då också förmyndare för barnet. Om särskilda skäl talar för det, skall dock någon annan än den särskilt förordnade vårdnadshavaren förordnas till förmyndare (10 kap. 3 §).

Kan en förmyndare på grund av sjukdom eller av någon annan orsak – t.ex. utlandsvistelse – inte utöva förmynderskapet, skall överförmyndaren förordna en god man att i förmyndarens ställe vårda barnets angelägenheter (11 kap. 1 § första stycket). För att en god man skall förordnas krävs inte att det blivit aktuellt att vidta någon konkret åtgärd som det annars skulle ha varit förmyndarens uppgift att vidta. Det är tillräckligt att det kan uppstå behov av någon sådan åtgärd medan hindret varar (se NJA II 1924 s. 485).

Har en förmyndare eller förmyndarens make eller sambo och den underårige del i ett oskiftat dödsbo, skall överförmyndaren förordna en god man att vårda den underåriges rätt i boet vid bl.a. boutredningen (11 kap. 2 § första stycket). En god man skall också förordnas då det är fråga om en rättshandling eller en rättegång mellan den underårige å ena sidan och ställföreträdaren, dennes make eller sambo eller någon som ställföreträdaren företräder å andra sidan (11 kap. 2 § andra stycket). Överförmyndaren skall förordna god man även i andra fall där den underårige har ett intresse som strider mot en vårdnadshavares, en förmy-

4.1.2 Svenska författningar om internationella förhållanden

Bestämmelser om förmyndarskap och godmanskap med internationell anknytning finns i två författningar, nämligen lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap (1904 års lag) och förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmyndarskap (1931 års förordning). 1931 års förordning gäller i förhållande till de andra nordiska länderna och ersätter inom sitt område 1904 års lag. Båda författningarna har utformats på grundval av internationella konventioner. De konventioner som 1904 års lag bygger på har emellertid upphört att gälla för svensk del.

Det reformbehov som tas upp i detta lagstiftningsärende gäller utomnordiska förhållanden. I det följande behandlas därför endast 1904 års lag.

Bestämmelserna i 1904 års lag utgår i här aktuella delar från nationalitetsprincipen. Denna kommer till uttryck bl.a. på så sätt att den stat där den underårige är medborgare anses i första hand vara behörig att anordna förmyndarskap. Av intresse här är 4 kap. 2 och 3 §§. Där sägs följande:

4 kap. 2 §

Har utländsk undersåte, som enligt lagen i den stat, han tillhör, bör på grund av underårighet förses med förmyndare, hemvist här i riket, inhämta rätten, genom bemedling av ministern för utrikes ärendena, huruvida förmyndarskap kommer att anordnas i enlighet med den främmande statens lag. Upplyses det, att sådant förmyndarskap ej kommer att anordnas, eller erhålles ej svar inom sex månader, varde förmyndarskap anordnat enligt svensk lag. Anordnas förmyndarskap i enlighet med lagen i den stat, den underårige tillhör, förordne rätten, att förmyndarskap ej längre skall vara anordnat enligt svensk lag.

4 kap. 3 §

Skall förmyndarskap för en underårig som vistas här i landet inte anordnas enligt svensk lag eller är det ännu inte utrett om det skall ske, får rätten ändå, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förordna förmyndare enligt svensk lag för tiden intill dess att förmyndarskap har anordnats i enlighet med lagen i den andra staten eller förmyndare blivit utsedd av rätten genom slutligt beslut.

Är förmyndarskap anordnat enligt lagen i en annan stat, får god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Förmyndarskap kan alltså anordnas enligt svensk lag för utländska barn med hemvist här, om det efter förfrågan genom Utrikesdepartementet till medborgarskapsstaten framgår att förmyndarskap inte kommer att anordnas där. Detsamma gäller om svar på en förfrågan inte kommer inom sex månader. En förutsättning är vidare att en förmyndare behövs också enligt medborgarskapsstatens lag. Anordnas senare förmyndarskap enligt det främmande landets lag, skall förmyndarskap inte längre vara anordnat enligt svensk lag.

Det är vidare så att – för det fall förmynderskap inte skall anordnas enligt svensk lag eller om det ännu inte är klart att så skall ske – förmynderskap kan anordnas interimistiskt enligt svensk lag i avvaktan på att förmynderskap anordnas enligt svensk eller utländsk rätt (4 kap. 3 § första stycket). Om förmynderskap däremot redan är anordnat enligt utländsk rätt, kan god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken, varvid den gode mannen således kommer att utöva en förmyndares uppgifter (4 kap. 3 § andra stycket). I ”trängande fall” kan även god man förordnas för en underårig utländsk medborgare enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken, dvs. fall där den underårige och hans eller hennes förmyndare har motstridiga intressen. Om den underårige saknar förmyndare i medborgarskapsstaten, kan god man inte utses med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket. I stället får ett interimistiskt förmynderskap anordnas enligt 4 kap. 3 § första stycket.

4.2 Förhållandena för ensamkommande barn i Sverige

4.2.1 Vem kan företräda barnen?

Vårdnadshavare

Ett barn som kommer ensamt till Sverige kan knappast anses ha sitt hemvist här redan från början. I avsnitt 5.2 kommer den internationellt privaträttsliga bedömningen att göras att – så länge det ensamkommande barnet inte har förvärvat hemvist här – den eller de som är vårdnadshavare för barnet enligt lagen i den stat där barnet senast hade hemvist är att anse som vårdnadshavare för barnet också i Sverige. Om fråga om vårdnadsförhållandet skulle uppkomma efter det att barnet förvärvat hemvist här, görs däremot bedömningen att svensk rätt blir att tillämpa.

Att det ensamkommande barnet därmed kommer att vara skilt från den som är att anse som vårdnadshavare vållar naturligtvis en rad praktiska problem, eftersom vårdnadshavaren ensam har beslutanderätten i frågor som rör barnets personliga förhållanden. Hit hör t.ex. frågor om bostadsort och skolgång. Även om det skulle vara känt vem som är vårdnadshavare i hemlandet, kan det i praktiken vara omöjligt för honom eller henne att på ett meningsfullt sätt fatta beslut i frågor som rör barnets förhållanden. Någon lösning på detta problem kan inte tillhandahållas förrän barnet fått hemvist i Sverige. Det är nämligen först då som svensk lag kan komma att tillämpas på frågor om vårdnaden om barnet. Först då kan det alltså komma i fråga att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet, t.ex. på den grunden att dess föräldrar är döda (6 kap. 9 § föräldrabalken). Det är väl att märka att i frågor om vårdnad saknas motsvarighet till den ordning som enligt 4 kap. 3 § andra stycket i 1904 års lag och 11 kap. 1 § föräldrabalken kan tillämpas i fråga om förmynderskap. Det är alltså inte möjligt att förordna en god man som ”vikarie” för vårdnadshavaren om denne på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan fullgöra sina uppgifter.

Som redovisats i avsnitt 4.1.2 kan förmynderskap enligt 1904 års lag anordnas enligt svensk lag för utländska barn med *hemvist* här, om det efter förfrågan till medborgarskapsstaten genom Utrikesdepartementet framgår att förmynderskap inte kommer att anordnas där eller svar på en sådan förfrågan inte kommer inom sex månader (4 kap. 2 §). I väntan på att förmynderskap slutligt anordnas får, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förmyndare förordnas interimistiskt i Sverige (4 kap. 3 § första stycket).

För att förmynderskap skall anses vara anordnat i medborgarskapsstaten torde det vara tillräckligt att man där betraktar exempelvis föräldrar eller någon av dem som förmyndare omedelbart på grund av lag.

Som redan framhållits kan det knappast anses att ett barn som kommer ensamt till Sverige har sitt *hemvist* här redan från början. Bestämmelsen i 4 kap. 2 § är då inte tillämplig på barnet, och förmynderskap kan inte anordnas i Sverige.

För barnet är dessutom många gånger förmynderskap redan anordnat i medborgarskapsstaten och kan då inte anordnas i Sverige ens om barnet får *hemvist* här.

God man

Är förmynderskap anordnat för barnet enligt ett annat lands lag, får en god man förordnas enligt 11 kap. 1 § föräldrabalken (4 kap. 3 § andra stycket i 1904 års lag). Detta har redan framgått av avsnitt 4.1.2 ovan. Att motsvarande möjlighet saknas i fråga om vårdnad har nyss angetts.

När ett ensamkommande barn uppmärksammas av svenska myndigheter förses han eller hon regelmässigt med en sådan god man som avses i 11 kap. 1 § föräldrabalken. Den gode mannens uppgift är att i förmyndarens ställe vårda barnets angelägenheter. Vad som kommer i fråga är att förvalta barnets tillgångar och företräda barnet i angelägenheter som rör tillgångarna. Det kan alltså ankomma på den gode mannen att företräda det ensamkommande barnet vid rättshandlingar av olika slag, som att ansöka om studiehjälp, ingå hyresavtal eller öppna bankkonto.

Offentligt biträde

I utlänningsärenden kan ett offentligt biträde förordnas. De närmare förutsättningarna för detta framgår av 11 kap. 8 § första stycket utlänningslagen (1989:529). Av bestämmelsen framgår att biträde *skall* förordnas i de uppräknade fallen, om det inte måste antas att behov av biträde saknas. För de ensamkommande barnens del är det i de allra flesta fall Migrationsverket som prövar frågan om förordnande av offentligt biträde.

I motiven till utlänningslagen uttalas att ett offentligt biträde alltid bör förordnas då det är fråga om en underårig asylsökande som inte ens med tolk kan förväntas utföra sin talan på ett från rättssäkerhetssynpunkt betryggande sätt (se prop. 1988/89:86 s. 135).

Av 11 kap. 8 § andra stycket utlänningslagen framgår dessutom att ett offentligt biträde alltid skall förordnas för barn under 18 år som hålls i

förvar enligt 6 kap. 3 § utlänningslagen, om barnet saknar vårdnadshavare här i landet.

Prop. 2004/05:136

Uppgifter som utredningen har inhämtat från Migrationsverket ger vid handen att offentligt biträde i princip alltid utses för ett ensamkommande barn. Biträdet har som sin huvudsakliga uppgift att ge råd och stöd och stärker barnets ställning genom att vara dess språkrör. Till detta skall läggas att den som i ett utlänningsärende förordnas till offentligt biträde för ett ensamkommande barn utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i ärendet (11 kap. 1 b § utlänningslagen). I denna egenskap kan biträdet överklaga ett beslut och företa andra processhandlingar på barnets vägnar utan fullmakt från barnets ordinarie ställföreträdare.

4.2.2 Mottagandet av barnen. Socialstyrelsens och Migrationsverkets rapport

Socialstyrelsen och Migrationsverket har haft i uppdrag av regeringen att i samråd med vissa andra myndigheter och organisationer förbättra mottagandet av ensamkommande barn. Uppdraget har resulterat i rapporten ”Förbättringar i mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn)”. I rapporten görs en kartläggning av barnens förhållanden och lämnas förslag till åtgärder för att förbättra deras situation, bl.a. såvitt gäller ställföreträdarskapet. I det följande lämnar regeringen en redogörelse för vissa delar av rapporten. För fullständighets skull ges dock först en kort orientering om de utlänningsrättsliga förutsättningarna för barnens vistelse i Sverige.

Det utlänningsrättsliga sammanhanget

Utomnordiska medborgare som vistats i Sverige mer än tre månader skall ha uppehållstillstånd (1 kap. 4 § utlänningslagen). Ett uppehållstillstånd berättigar den enskilde till inresa i Sverige och vistelse här under viss tid (tillfälligt uppehållstillstånd) eller utan tidsbegränsning (permanent uppehållstillstånd). Uppehållstillstånd kan beviljas främst med stöd av reglerna i 2 kap. eller 3 kap. utlänningslagen.

Av 2 kap. 4 § utlänningslagen framgår att uppehållstillstånd kan beviljas personer med anknytning till Sverige. Vidare kan uppehållstillstånd beviljas av humanitära skäl. I det senare fallet kan det vara fråga om personer som på grund av sjukdom eller andra personliga förhållanden inte bör nekas uppehållstillstånd här. Hit hör också personer som inte omfattas av reglerna om asyl i 3 kap., men där förhållandena i det land till vilket utlännningen skulle behöva resa ändå är sådana att det ter sig inhumant att tvinga honom eller henne att återvända dit, t.ex. ett pågående krig (se prop. 1988/89:86 s. 147).

Genom en lagändring år 1997 infördes i 1 kap. 1 § utlänningslagen en regel om att barnets hälsa, utveckling och bästa i övrigt särskilt skall beaktas i ärenden som rör barn. Enligt motiven skulle den nya bestämmelsen få betydelse när det gällde att bedöma om tillräckligt starka humanitära skäl för uppehållstillstånd fanns (se prop. 1996/97:25 s. 284).

I 3 kap. utlänningslagen behandlas de fall då uppehållstillstånd kan beviljas för skyddsbehövande. Lagen skiljer härvid mellan å ena sidan flyktingar och å andra sidan skyddsbehövande i övrigt. Av 2 § framgår att en flykting är en utlänning som befinner sig utanför det land som han är medborgare i, därför att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin ras, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller på grund av sin religiösa eller politiska uppfattning, och som inte kan eller på grund av sin fruktan inte vill begagna sig av sitt hemlands skydd. Även statslösa personer betraktas som flyktingar om de av samma skäl som anges ovan befinner sig utanför det land där de tidigare haft sin vanliga vistelseort. Upphållstillstånd som beviljas en person på grund av att han eller hon är flykting kallas asyl. I 3 § stadgas att uppehållstillstånd även kan beviljas personer som visserligen inte är att betrakta som flyktingar enligt 2 § men som av andra skäl är skyddsbehövande. Sådana skäl kan vara att den enskilde hotas av dödsstraff eller tortyr i hemlandet, behöver skydd på grund av väpnad konflikt eller miljökatastrof i hemlandet eller riskerar förföljelse på grund av sitt kön eller homosexualitet. Det sagda gäller även statslösa personer.

I 11 kap. utlänningslagen finns särskilda bestämmelser som syftar till att ta tillvara barns intressen i ärenden om uppehållstillstånd. Således stadgas i 1 a § att det, om det inte är olämpligt, skall klarläggas vad barnet har att anföra i ärendet. I utredningen skall den hänsyn tas till barnets uppgifter som barnets ålder och mognad motiverar. Tanken bakom bestämmelsen är att barnet som regel skall höras personligen, om det är lämpligt med hänsyn till barnets ålder och mognad (se prop. 1996/97:25 s. 262 f.).

Att den som ansöker om uppehållstillstånd i vissa fall kan få ett offentligt biträde förordnat för sig har redan framgått under avsnitt 4.2.1 ovan.

Rapportens kartläggning

Av Socialstyrelsens och Migrationsverkets rapport framgår bl.a. följande om de ensamkommande barnens bakgrund och villkor. (Vid redovisningen av rapportens kartläggning har förekommande statistiska uppgifter kompletterats med motsvarande uppgifter för år 2004, som anges inom parentes.)

Många av de barn som anländer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare kommer i praktiken tillsammans med syskon eller någon vuxen person, som ofta är en släkting. Emellertid förekommer det också att de kommer helt ensamma. För statistiska ändamål räknas de alltid som ensamkommande om de är under 18 år och saknar legal vårdnadshavare här i landet.

De ensamkommande barnen är antingen asylsökande, söker uppehållstillstånd av andra skäl eller vistas i landet utan att söka asyl eller uppehållstillstånd. De flesta av dem söker asyl och blir därmed inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem. De som däremot söker uppehållstillstånd på annan grund än asylskäl – t.ex. på grund av anhöriganknytning – skrivs inte in i mottagningssystemet och förs inte in i statistiken. De barn som vistas i landet utan att ansöka om vare sig asyl eller uppehållstillstånd kommer Migrationsverket av förklarliga skäl inte alls i kon-

takt med. Dessa barn kan t.ex. ha rymt hemifrån, ha förts hit med tvång eller vara efterlysta.

Det är vanligt att de ensamkommande barnen inte upptäcks vid gränsen, utan först när de tar kontakt med Migrationsverket för att söka asyl eller uppehållstillstånd av andra skäl.

Helt säker statistik över antalet ensamkommande barn finns knappast att tillgå. Endast såvitt gäller den kategori som söker asyl finns någorlunda tillförlitliga uppgifter. Dessa ger vid handen att antalet asylsökande ensamkommande barn under senare år har varierat mellan 350 och omkring 550 barn per år (388 år 2004). Antalet är dock väsentligt lägre än i början av 1990-talet, då det som mest kom 1 500 barn under ett år. Även för kategorin asylsökande ensamkommande barn är dock de statistiska uppgifterna långt ifrån säkra. Så har det t.ex. förekommit att barn förblivit registrerade som ensamkommande trots att de ganska omgående efter sin ankomst hit återförenats med sina föräldrar, som rest in vid ett något senare tillfälle.

I förhållande till det totala antalet barn som i april 2002 var registrerade som asylsökande i Sverige utgjorde de ensamkommande barnen mindre än fem procent (sex procent år 2004).

De flesta av de ensamkommande barnen är ungdomar. Av dem som i april 2002 var inskrivna som asylsökande var 86 procent mellan 13 och 17 år gamla (83 procent år 2004). Andelen barn i åldrarna 7–12 år och sex år eller yngre utgjorde 10 respektive 4 procent (12 respektive 5 procent).

Omkring hälften av de asylsökande ensamkommande barnen bor i s.k. eget boende, dvs. hos släkt eller andra bekanta. Övriga bereds bostad inom Migrationsverkets barn- och ungdomsenheter, s.k. anläggningsboende. Att barnen bor hos släktingar behöver inte nödvändigtvis innebära att de har kommit till personer som de känner sig trygga med. I många fall har de inte tidigare träffat släktingarna.

Under åren 2001–2003 avvek i genomsnitt drygt 30 barn per år från eget boende eller från Migrationsverkets anläggningar. (För år 2004 föreligger hittills en preliminär uppgift om omkring 90 sådana avvikanden, men uppgiften är behäftad med betydande osäkerhetsfaktorer och erfarenheterna från tidigare år visar att en efterföljande kvalitetsgranskning av statistiken leder till att antalet avvikanden kan revideras ned.) En del av barnen försvann utan att Migrationsverket eller andra myndigheter vet något om vare sig orsaken till försvinnandet eller deras nya vistelseort.

Handläggningstiderna för de ensamkommande barn som sökte asyl under åren 1996–1998 (inklusive den prövning i Utlänningsnämnden som förekom i högst en tredjedel av fallen) uppgick i genomsnitt till mellan nio och 14 månader. För de ärenden som avslutades under åren 1999 och 2000 hade handläggningstiderna hos Migrationsverket varit i genomsnitt sju månader. För år 2001 var verkets genomsnittliga handläggningstid från asylansökan till beslut för ensamkommande barn drygt fem månader (drygt sex månader år 2004).

Antalet beviljade uppehållstillstånd för asylsökande ensamkommande barn varierar för åren 1997–2001 mellan knappt 100 och drygt 200 (147 år 2004). Uppgifterna kan dock vara missvisande, eftersom en del av de äldre ensamkommande barnen ibland hinner bli myndiga innan beslut om uppehållstillstånd fattas och därför inte längre ingår i statistiken.

I rapporten konstateras att det som ett led i mottagandet av ensamkommande barn regelmässigt ingår att dessa förses med en god man med stöd av 11 kap. 1 § föräldrabalken och 4 kap. 3 § andra stycket i 1904 års lag. Det är alltså fråga om en god man som har i uppgift att i förmyndarens ställe vårda barnets angelägenheter.

Emellertid pekas det i rapporten på vissa problem med den gällande ordningen. Så sägs det bl.a. att det ofta tar lång tid att förordna god man, att det är oklart vem som skall ta initiativ till att så sker och att det ibland uppstår frågor kring vilken kommun som har ansvar för att utse god man för ett visst barn. Vidare framhålls det att godmansförordnande inte kommer i fråga för alla barn – t.ex. inte för dem som snart skall fylla 18 år – och att det inte är klart utsagt vilka uppgifter den gode mannen skall ha.

Rapporten utmynnar i denna del i konstaterandet att godmanskap enligt 11 kap. 1 § föräldrabalken huvudsakligen är inriktat på förmyndarens sedvanliga uppgift att förvalta den underåriges tillgångar och att detta är ett alltför begränsat uppdrag i fråga om de ensamkommande barnen. Det föreslås därför att ett nytt företrädarinstitut skapas, där den utsedde företrädaren skall ha långtgående befogenheter inom ramen för sitt uppdrag. I dessa befogenheter skall ingå att företräda barnet också i vårdnadshavarens ställe. Det lämnas även förslag om en ordning som skulle medge att en företrädare kan förordnas snabbt, om möjligt redan inom ett dygn efter det att det ensamkommande barnet har uppmärksamrats.

4.2.3 Europarådets och FN:s barnrättskommittés iakttagelser

Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter genomförde ett officiellt besök i Sverige under tiden 21–23 april 2004. Enligt artikel 3 (e) i resolution (99) 50 av Europarådets Ministerkommitté är det kommissariens uppgift att bl.a. bevaka att medlemsstaternas lagstiftning och praxis lever upp till Europarådets standard i fråga om mänskliga rättigheter och att – med staternas samtycke – bistå dem med att åtgärda eventuella tillkortakommanden i detta avseende.

I sin rapport över besöket [CommDH(2004)13] uttalade sig kommissarien bl.a. om vissa inslag i de svenska myndigheternas mottagande av ensamkommande barn. Särskilt berördes uppgifter om att några av dessa barn hade försvunnit från Migrationsverkets anläggningsboenden utan att man hade kännedom om var de nu befann sig. I rapporten redogjorde kommissarien för de besked som han hade fått under sitt besök på en av Migrationsverkets förläggningar, av innebörd att varken verkets personal eller en god man enligt 11 kap. 1 § föräldrabalken – vars befogenhet var begränsad – kunde förbjuda ett ensamkommande barn att lämna förläggningen. Sedan saken hade tagits upp med företrädare för regeringen och med hänvisning till vad som då hade uppgetts om den troliga inriktningen av detta lagstiftningsärende, förklarade sig kommissarien välkomna de lagstiftningsåtgärder som kunde väntas i fråga om vidden av behörigheten för det ensamkommande barnets företrädare.

Även Förenta nationernas barnrättskommitté har uppmärksammat frågan om försvinnanden från Migrationsverkets anläggningsboenden. I anslutning till sin granskning i januari 2005 av Sveriges tredje rapport om

förverkligandet av konventionen om barnets rättigheter rekommenderade kommittén att det övervägs en ordning som innebär att ensamkommande barn kan föras med god man inom ett dygn efter ankomsten till Sverige.

Prop. 2004/05:136

5 Utgångspunkter för en reglering

5.1 Ett utbyggt ställföreträdarskap

I de ensamkommande barnens situation ligger att de vid sin ankomst hit saknar föräldrar eller andra för dem kända vuxna företrädare som kan ge dem trygghet, tillvarata deras intressen och hävda deras behov här i landet. Barnen är därmed beroende av att en företrädare förordnas för dem. Det får då anses vara en brist i den nuvarande regleringen att uppgifterna för en sådan förordnad företrädare huvudsakligen tar sikte på förmynderskapet för barnen och att något klart svar inte ges på frågan om vem som skall företräda barnen i deras personliga angelägenheter. Vad som behövs är i stället en företrädare som har laglig möjlighet att utföra uppgifter i såväl förmyndarens som vårdnadshavarens ställe. Detta är utgångspunkten för regeringens fortsatta överväganden.

5.2 Internationellt privaträttsliga utgångspunkter

Nationalitets- och hemvistprinciperna

En central fråga inom den internationella familjerätten över huvud taget har länge varit valet mellan nationalitetsprincipen och hemvistprincipen. Den första principen innebär att en persons rättsställning bedöms enligt lagen i den stat där han eller hon är medborgare. Den andra principen fäster i stället avgörande vikt vid lagen i det land där vederbörande har hemvist. Båda principerna dikteras av tanken att någons personliga rättsförhållanden skall bedömas enligt den lag som han eller hon har starkast och varaktigast anknytning till.

I den svenska internationella privat- och processrätten förekommer de båda principerna parallellt. Deras respektive inflytande över de svenska bestämmelserna om internationella förmynderskaps- och vårdnadsfrågor har lett till att viktiga prejudiciella frågor av betydelse för ensamkommande barn avgörs utifrån skilda utgångspunkter.

Nationalitetsprincipen tillämpas på frågor om förmynderskap ...

I samband med att ett ensamkommande barn anländer till Sverige aktualiseras frågan om vem som är att anse som barnets förmyndare.

Det har redan framgått att gällande svenska bestämmelser om internationella förmynderskapsfrågor grundar sig på nationalitetsprincipen (se avsnitt 4.1.2 ovan). Bestämmelserna, som finns i 4 kap. i 1904 års lag, innebär alltså att uppkommande frågor får bedömas med ledning av lagen i det land där den underårige är medborgare. Att nationalitetsprincipen ligger till grund för bestämmelserna innebär också att den reglering

som svensk rätt innehåller i förmynderskapsfrågor, t.ex. möjligheten att utse en särskilt förordnad förmyndare, inte kan användas utan vidare. Som tidigare framhållits är det nämligen ofta så att det i det land där det ensamkommande barnet är medborgare finns någon – antingen en förälder eller annan person – som enligt det landets lag är att anse som barnets förmyndare. Enligt huvudregeln är det alltså dessa personer som är det ensamkommande barnets ställföreträdare och som skall besluta i uppkommande frågor med koppling till förmynderskapet för barnet, trots att barnet befinner sig i Sverige och ställföreträdaren någon annanstans. Redan den omständigheten att man i medborgarskapsstaten betraktar föräldrarna eller någon av dem som förmyndare omedelbart på grund av lag torde – som också framhållits – vara tillräckligt för att förmynderskap skall anses anordnat i den staten.

...och hemvistprincipen på frågor om vårdnad

Vid det ensamkommande barnets ankomst uppkommer givetvis på motsvarande sätt den prejudiciella frågan om vem som är att anse som barnets vårdnadshavare. För avgörande av den frågan saknas lagstiftning som motsvarar 1904 års lag.

Frågan kompliceras vidare av andra förhållanden. När det gäller förutsättningarna för att här i Sverige erkänna utländska vårdnadsavgöranden följer det av Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 1974 s. 629 att ett erkännande förutsätter stöd i lag. Sådant stöd finns för det första i 2003 års Bryssel II-förordning (rådets förordning [EG] nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning [EG] nr 1347/2000). Enligt förordningen, som är tillämplig i alla medlemsstater utom Danmark, skall ett i en medlemsstat meddelat avgörande i frågor om föräldraansvar erkännas i övriga medlemsstater utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. Även i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn samt lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz finns sådana bestämmelser om erkännande. I övriga fall gäller alltså – i avsaknad av bestämmelser – att utländska vårdnadsavgöranden i princip inte erkänns i Sverige.

Om det beträffande det ensamkommande barnet antingen inte alls föreligger något vårdnadsavgörande eller det visserligen finns ett sådant avgörande men detta inte erkänns i Sverige, uppkommer alltså frågan vem som skall anses vara vårdnadshavare för barnet här i landet.

Mycket talar då för att ett legalt vårdnadsförhållande – dvs. ett fall där vårdnaden tillkommer någon på grund av en föreskrift i ett lands lag och alltså utan att ett särskilt beslut har behövt fattas – får anses bestå för ett barn vars vistelse i Sverige inte har karaktär av hemvist. Ett legalt vårdnadsförhållande kan t.ex. uppkomma på grund av en bestämmelse i det aktuella landets lag om att barnets föräldrar är dess vårdnadshavare. I fall där barnet däremot har fått hemvist i Sverige, talar senare års praxis för att vårdnadsförhållandet skall bedömas enligt svensk rätt.

Sammanfattningsvis har alltså hittills gällt att frågan om förmynderskapet för en utländsk underårig medborgare alltid bedöms enligt lagen i den stat där den underårige är medborgare och att frågor om vårdnaden som huvudregel bedöms enligt lagen i den stat där barnet senast hade hemvist, utom i de fall då det föreligger ett vårdnadsavgörande som erkänns här. Fråga uppkommer då om man i detta sammanhang – eller senare – borde åstadkomma att båda dessa bedömningar görs enligt en och samma princip och att den principen i så fall skulle vara hemvistprincipen.

Att en generell övergång till hemvistprincipen som domsrätts- och lagvalsgrund skulle ske genom detta lagstiftningsärende har inte vare sig föreslagits av utredningen eller efterfrågats av någon remissinstans. Dock har några remissinstanser uttalat att en sådan generell övergång på sikt borde ske. I frågan om det bör vidtas lagstiftningsåtgärder med en sådan inriktning gör regeringen för närvarande samma bedömning som i anslutning till tillkomsten av lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden (se prop. 1989/90:87 s. 12). Frågan om en sammanhållen lagreglering av bl.a. tillämplig lag och domsrätt på familjerättens område får alltså anstå till dess att tiden blir mogen för en sådan reglering. En annan sak är dock att olika internationella åtaganden inom en relativt snar framtid torde leda till att utrymmet för att i Sverige tillämpa regler som grundar sig på nationalitetsprincipen i många fall drastiskt minskar. Såvitt gäller förhållandet mellan medlemsstaterna i Europeiska unionen tillämpas sedan den 1 mars 2005 den tidigare nämnda Bryssel II-förordningen, vars behörighetsregler även på förmynderskapsrättens område utgår från hemvistprincipen. Även 1996 års Haagkonvention om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn utgår i första hand från barnets hemvist när det gäller att avgöra frågor om domstols behörighet och tillämplig lag. Om Sverige skulle komma att tillträda den konventionen, skulle i förhållande till andra konventionsstater gälla att frågor om domsrätt och lagval i mål om såväl vårdnad som förmynderskap avgjordes utifrån hemvistprincipen.

För närvarande torde dock ensamkommande barn endast i mycket begränsad omfattning beröras av dessa utvecklingstendenser. Utgångspunkten för den fortsatta framställningen måste därför vara att det alltjämt är lagen i den stat där barnet är medborgare som avgör vem som är att anse som barnets förmyndare, medan frågan om vem som är att anse som dess vårdnadshavare får bedömas med ledning av lagen i den stat där barnet vid tidpunkten för bedömningen har sitt hemvist.

5.3 Vilka barn bör träffas av en reglering?

Utgångspunkten för en reglering bör vara att inget barn – oavsett skälet till dess ansökan om uppehållstillstånd – skall stå utan behövlig legal ställföreträdare under sin tid i Sverige. Regleringen bör därför omfatta barn som kommer hit utan sina föräldrar eller annan vuxen person som trätt i föräldrarnas ställe. Den bör även omfatta barn som har blivit ensamma under sin vistelse här.

De allra flesta av de barn som kommer hit utan förmyndare eller vårdnadshavare söker asyl, och den statistik som Migrationsverket för över ensamkommande barn avser endast asylsökande barn. Emellertid finns det ett mindre antal barn utan företrädare som ansöker om uppehållstillstånd av andra skäl än asyl, t.ex. på grund av anknytning till någon som har uppehållstillstånd här eller av humanitära skäl. Dessa barn är många gånger lika utsatta som asylsökande barn. Det saknas därför anledning att göra åtskillnad mellan å ena sidan ensamma barn som söker asyl och å andra sidan ensamma barn som ansöker om uppehållstillstånd av andra skäl. För de syften som bär upp detta lagstiftningsärende står det alltså klart att den nya regleringen för det första bör omfatta alla barn som kommer till Sverige utan någon medföljande vuxen person som har ansvaret för dem, alldeles oavsett anledningen till att barnet söker uppehållstillstånd här.

Fråga uppkommer emellertid om ett barn under vissa förhållanden bör omfattas av regleringen trots att det har kommit till Sverige i sällskap med en vuxen person som ansvarar för barnet. Som kommer att framgå i det följande menar regeringen att detta endast bör komma i fråga i exceptionella fall.

Barn som kommer hit i sällskap med en förälder eller annan vuxen person som trätt i föräldrarnas ställe

Det är uppenbart att regleringen inte bör omfatta ett barn som kommer till Sverige åtföljt av en *förälder* och den föräldern – på grund av ett domstolsavgörande som erkänns i Sverige eller på grund av lagen i den stat där barnet senast hade hemvist – är vårdnadshavare för barnet. Enligt regeringens mening bör detsamma gälla även om den förälder som åtföljt barnet hit inte skulle ha ställning av vårdnadshavare. Att föräldern saknar sådan ställning får visserligen till följd att han eller hon inte i formell mening kan företräda barnet i Sverige. Syftet med ett nytt företrädarinstitut är dock främst att dessa utländska barn skall tillförsäkras en trygg tillvaro i Sverige. Det är då naturligt att anta att en förälder som regel alltid mår om sitt barn och sörjer för att det inte far illa, även om föräldern inte skulle ha den formella behörigheten att företräda barnet. Det skulle därför leda för långt om en ny reglering om ställföreträderskapet för ensamkommande barn fick omfatta alla utländska barn vars medföljande föräldrar inte formellt kan företräda dem här i landet. Det är då bättre att resurserna koncentreras till att förse de i verklig mening ensamkommande barnen med företrädare.

I linje med det sagda bör utgångspunkten vara att den nya regleringen inte heller omfattar sådana barn som anländer till Sverige i sällskap med *en vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe*. Med att en vuxen person trätt i föräldrarnas ställe menas här att han eller hon på grund av lagen eller sedvänjan i den stat där barnet senast hade hemvist har ställning som vårdnadshavare för barnet. Till denna kategori hör även personer som enligt ett domstolsavgörande som erkänns här i landet är vårdnadshavare för barnet. Det centrala bör alltså vara att den vuxne av svenska myndigheter erkänns som företrädare för barnet.

Även om ett barn anlant till Sverige under sådana omständigheter att barnet inte då omfattats av regleringen, kan det under sin vistelse här av en eller annan anledning komma att stå utan föräldrar eller annan vuxen ställföreträdare. Så kan vara fallet om barnets föräldrar eller någon annan vuxen ställföreträdare avlider eller drabbas av svår sjukdom under vistelsen här. Vidare kan det inträffa att barnets föräldrar eller motsvarande vuxne företrädare avviker utan att ta barnet med sig, möjligen i tron att barnets ansökan om uppehållstillstånd då skall få en förmånligare behandling. Det är uppenbart att det utländska barnet då kommer att befinna sig i ett läge som inte nämnvärt avviker från den situation som ett ensamkommande barn befinner sig i vid ankomsten hit.

Barn som på så sätt blivit ensamma här bör kunna förses med en ställföreträdare av samma slag som förordnas för de i verklig mening ensamkommande barnen. Behov av sådant förordnande kommer emellertid bara att föreligga om förfallet för den vuxne inträffar innan barnets vistelse i Sverige har fått karaktären av hemvist. Om barnet har fått hemvist här, bör behovet av ställföreträdare i stället tillgodoses enligt de vanliga reglerna i föräldrabalken.

När det i den fortsatta framställningen talas om ensamkommande barn avses också barn som blivit ensamma här.

5.4 Hur systemet bör utformas

Som tidigare konstaterats ligger det i de ensamkommande barnens situation att de vid sin ankomst hit saknar föräldrar eller andra för dem kända vuxna företrädare som kan ge dem trygghet, tillvarata deras intressen och hävda deras behov här i landet. Det har nyss framgått att en motsvarande bedömning bör göras beträffande barn som visserligen inte varit ensamma vid sin ankomst hit, men som en tid därefter ändå finner sig stå utan föräldrar eller annan vuxen ställföreträdare här. Det är uppenbart att dessa speciella omständigheter måste få starkt genomslag när det gäller att bedöma vilka krav som bör ställas på utformningen av det utbyggda ställföreträdarskapet för de ensamkommande och ensamma barnen.

Till en början måste alltså konstateras att dessa barn ofta har andra och större behov än vad som vanligen brukar möta en ställföreträdare som förordnats enligt föräldrabalkens regler och att den som utses att företräda ett sådant barn därmed kommer att ha mera kvalificerade uppgifter än vad en god man eller särskilt förordnad vårdnadshavare brukar behöva ta sig an. Det är därför sannolikt att det måste ställas högre kompetenskrav på dem som förordnas att företräda dessa barn. Det är vidare en naturlig följd av dessa barns utsatta situation att den nya regleringen bör medge att en ställföreträdare kan utses med skyndsamhet.

Med utgångspunkt i det sagda är det regeringens bedömning att förfarandet för utseende av ställföreträdare åt ensamkommande barn bör delas upp i två steg. Ställföreträdarskapet bör i sitt första steg kunna anordnas snabbt och vara en temporär lösning i avvaktan på att frågan om uppehållstillstånd avgjorts. Om barnet beviljas uppehållstillstånd, bör ställföreträdarskapet därefter övergå i en mera permanent ordning genom att en

särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet enligt reglering i föräldrabalken. I linje med den bedömning som regeringen gjort i avsnitt 5.1 skall naturligtvis i båda fallen gälla att den förordnade ställföreträdaren kan utföra uppgifter i både förmyndarens och vårdnadshavarens ställe.

Prop. 2004/05:136

6 God man för ensamkommande barn

6.1 En särskild lag

Regeringens förslag: Den som förordnas att företräda ett ensamkommande barn under dess första tid i Sverige skall benämnas god man. Bestämmelser om god man för ensamkommande barn skall tas in i en särskild lag.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan någon invändning. Dock anser några remissinstanser (bl.a. *Länsrätten i Skåne län* och *Socialstyrelsen*) att en annan benämning än god man borde övervägas för den förordnade företrädaren. Vidare menar *Migrationsverket* att det principiellt hade varit att föredra om de nya bestämmelserna kunnat inordnas i föräldrabalken.

Skälen för regeringens förslag: "God man" används redan för närvarande för att beteckna den företrädare som ett ensamkommande barn kan få förordnad för sig med stöd av 4 kap. 3 § i 1904 års lag och 11 kap. 1 § föräldrabalken. Det framstår som naturligt att samma benämning kommer till användning när förslag nu lämnas om en ordning för att utse en sådan företrädare med utökad befogenhet. Att en funktionär med den benämningen inte tidigare kunnat träda i annat än förmyndarens ställe förleder inte annan bedömning. Inte heller torde det finnas någon beaktansvärd risk för sammanblandning med andra företrädare med den benämningen, som kan utses enligt annan lagstiftning. Även fortsättningsvis bör det därför vara så att den som förordnas att företräda ett ensamkommande barn under dess första tid här i landet benämns god man.

Den nya ordning som nu föreslås bör så långt möjligt ansluta till och hämta inspiration från nuvarande ställföreträdarformer. Emellertid kommer en särskild reglering av godmanskapet för ensamkommande barn att kräva åtskilliga bestämmelser som uteslutande tar sikte på dessa barn. På grund av reglernas karaktär av speciallagstiftning bör de därför inte inordnas i föräldrabalken. De bör i stället tas in i en särskild lag som genom hänvisningar anknyter till föräldrabalkens reglering.

6.2 Den gode mannens uppgifter

Regeringens förslag: Den gode mannen skall träda i både vårdnadshavarens och förmyndarens ställe och skall därmed ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

Regeringens bedömning: Någon tystnadsplikt bör inte föreskrivas för den gode mannen.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning i sak mot utredningens förslag att den gode mannen skall träda i såväl barnets vårdnadshavares som förmyndares ställe. *Linköpings tingsrätt* och *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* framhåller dock att det kan finnas behov av att tydliggöra vilka uppgifter som skall ankomma på den gode mannen. Mot utredningens bedömning i frågan om tystnadsplikt invänder *Sveriges advokatsamfund* och *Svenska Röda Korset*, som menar att sådana bestämmelser bör tas in i lagen. Inga andra remissinstanser har några invändningar mot utredningens bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Allmänt om uppgifterna

Det har redan framhållits att den gällande ordningen innebär att den som utsetts att vara god man för ett ensamkommande barn bara kan agera i barnets förmyndares ställe. Att detta inte är tillräckligt långtgående framgår av att den gode mannen därmed är förhindrad att fatta beslut i de frågor som rör barnets personliga förhållanden, såsom boende och skolgång samt hälso- och sjukvård. För att den gode mannen på ett fullständigt sätt skall kunna sörja för barnets behov måste han eller hon få befogenhet att besluta även om sådant som det normalt ankommer på barnets vårdnadshavare att råda över. Den som förordnas att vara god man enligt den nya ordningen bör alltså träda i både vårdnadshavarens och förmyndarens ställe.

Uppdraget att vara god man för ett ensamkommande barn består ytterst i att tillförsäkra barnet en trygg tillvaro under dess första tid här i landet. Häri ligger alltså inte att den gode mannen – i vart fall inte i denna egenskap – skall ha att sköta den dagliga omvårdnaden och tillsynen av barnet. Däremot skall han eller hon naturligtvis ha regelbunden kontakt inte bara med barnet utan också med t.ex. det hem som barnet vistas i, den som företräder barnet i ett pågående utlänningsärende samt den skola som barnet går i. Det ankommer på den gode mannen att aktivt se till att dessa och andra kontakter kommer till stånd och upprätthålls. Den gode mannen skall alltså vara det nav kring vilket barnets alla angelägenheter samordnas.

För den gode mannens beslutsfattande bör därmed gälla att han eller hon har rätt och skyldighet att bestämma i alla frågor som rör barnets angelägenheter, personliga såväl som ekonomiska och rättsliga. I likhet med vad som gäller för vårdnadshavare bör dock även den gode mannen ta den hänsyn till barnets synpunkter och önskemål som dess ålder och utveckling kan ge anledning till. Den gode mannen blir naturligtvis skyldig att ingripa om barnet kan komma till skada.

Ytterligare om uppgiften att ansvara för barnets personliga förhållanden

Det ligger i sakens natur att det är uppgiften att ansvara för barnets personliga förhållanden som kommer att träda i förgrunden för den som utses att företräda ett ensamkommande barn. I detta hänseende skall den

gode mannen rätta sig efter samma allmänna riktlinjer som enligt föräldrabalken gäller för en vårdnadshavare. Ytterst är det alltså på honom eller henne som det ankommer att se till att barnet får omvårdnad, trygghet och en god fostran. Likaså skall det säkerställas att barnet får den tillsyn som behövs samt bevakas att försörjnings- och utbildningsfrågorna får en tillfredsställande lösning.

En fråga som då inställer sig är om det – som Linköpings tingsrätt och Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet menar – finns anledning att i lagen tydliggöra vilka uppgifter den gode mannen närmare bestämt skall ha. Regeringen kan för sin del inte se att det föreligger något påtagligt behov av det slaget. En sådan åtgärd kunde tvärtom vara mindre lämplig, eftersom den kan leda till motsatsslut och därmed verka avhållande på den gode mannens beredskap att handla i en konkret situation. Lika litet som det finns anledning att i föräldrabalken detaljerat räkna upp en vårdnadshavares skyldigheter är det alltså behövligt att i lagen exakt ange vad den gode mannens uppgifter skall bestå i.

Som nyss påpekats – och med detta sagt – kan dock rent allmänt konstateras att det som självklara komponenter i den gode mannens uppdrag måste ingå att hålla regelbunden kontakt med barnet och med dem som har omedelbar insyn över dess boende och skolgång. Vad som därutöver bör komma i fråga för den gode mannen är att stå i kontakt med socialnämnden i den kommun där barnet är placerat eller skall placeras och vid sådana kontakter lämna uppgifter om barnet och dess behov. Om barnet har särskilda behov – t.ex. på grund av sjukdom eller handikapp – är det naturligt att den gode mannen för barnets räkning ansöker om lämpligt bistånd. Skulle barnet vidare bli utsatt för eller själv begå något brott, ankommer det på den gode mannen att fullgöra de uppgifter som under förundersökning och eventuell rättegång åvilar vårdnadshavaren. Den gode mannen bör också hålla sig informerad om hur behandlingen av barnets ansökan om uppehållstillstånd fortskrider och för det ändamålet stå i kontakt med den som utsetts att vara offentligt biträde åt barnet.

Till frågan om den gode mannen även därutöver bör ha uppgifter på utlänningsrättens område återkommer regeringen i avsnitt 8.2.

Med de vidsträckta befogenheter som den gode mannen nu förses med följer även möjligheten att utöva ett avgörande inflytande över frågan om barnets boende. I förlängningen innebär detta att den gode mannen i barnets intresse kan förbjuda barnet att lämna en viss plats, t.ex. ett familjehem eller ett av Migrationsverkets anläggningsboenden. Om barnet trots detta skulle avvika och därefter återfinnas hos någon annan, har den gode mannen möjlighet att begära att länsrätten enligt 21 kap. 7 § föräldrabalken beslutar om åtgärd för att flytta över barnet till honom eller henne. Ytterst kan det därmed komma i fråga att barnet hämtas med polismyndighetens hjälp. Detta innebär en väsentlig förbättring i förhållande till vad som nu får anses gälla. Enligt regeringens mening har därmed en lösning tillhandahållits på de problem som behandlats i avsnitt 4.2.3.

Frågan om tystnadsplikt

Utredningen gör bedömningen att särskilda regler om tystnadsplikt inte bör gälla för dem som utses att vara god man för ensamkommande barn. Detta kritiserar av Sveriges advokatsamfund och Svenska Röda Korset,

som för sin del förordar att sådana bestämmelser tas in i lagen. Regeringen ansluter sig emellertid till utredningens bedömning. Att någon förordnas att vara god man enligt en bestämmelse i föräldrabalken medför inte för närvarande att han eller hon – trots sina känsliga uppgifter – omfattas av någon tystnadsplikt. Som redan tidigare har framhållits bör den nya regleringen om företrädare för ensamkommande barn så långt möjligt bygga på och ansluta till föräldrabalkens ställföreträdarformer. Det är också att märka att den gode mannen träder i stället för barnets föräldrar, som i denna sin egenskap som bekant inte omfattas av tystnadsplikt. Några särskilda regler om tystnadsplikt bör därför inte heller gälla för den som utses att vara god man för ett ensamkommande barn. Dock ligger det givetvis i uppdragets natur att den som är god man för ett sådant barn inte bör föra vidare något som barnet har berättat i förtroende eller föra vidare känslig information som kan skada barnet. Mot den bakgrunden torde avsaknaden av tystnadsplikt inte kunna åberopas som skäl för att förvägra den gode mannen att ta del av information om barnet eller att vara närvarande vid t.ex. förhör.

6.3 Beslut om förordnande och entledigande av god man

Regeringens förslag: En god man skall utses så snart det är möjligt. Behöriga att ansöka om sådant förordnande skall vara socialnämnden och Migrationsverket. Beslut om förordnande och entledigande av god man samt övriga beslut i anledning av godmanskapet skall fattas av överförmyndaren, som också skall ha möjlighet att självant ta upp frågorna. Behörig överförmyndare skall vara överförmyndaren i den kommun där barnet vistas.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar dem utan invändning. *Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet* och *Svenska Röda Korset* anser dock att det i lagen bör uppställas en tidsgräns inom vilken en god man skall ha förordnats för ett ensamkommande barn. *Svenska flyktingrådet* förespråkar en motsvarande tidsgräns för det fall barnet flyttar från en kommun till en annan och detta utlöser behov av att utse en ny god man. Vidare ifrågasätter *Utlänningsnämnden* om barnet bör ha behörighet att ansöka om att få den gode mannen entledigad.

Skälen för regeringens förslag

Ett brådskande ärende

Det är angeläget att ett ärende om förordnande av god man för ett ensamkommande barn handläggs skyndsamt. Som utredningen föreslår bör det därför framgå av lagen att en god man skall utses så snart det är möjligt.

Ett par remissinstanser förespråkar att konkreta tidsgränser ställs upp i lagen, av vilka skulle framgå inom vilken tid ett ensamkommande barn skall ha försetts med en god man. Enligt regeringens mening är detta en mindre lämplig ordning. En sådan regel skulle rimligen inte kunna göras

utan undantag, och motsvarande syfte kan därför lika väl tillgodoses genom en allmänt hållen regel. Därtill kommer att det med olika enkla medel går att säkerställa att det finns goda förutsättningar för skyndsamt beslutsfattande på lokal nivå. Så framgår det t.ex. av utredningens undersökningar att det i flera kommuner redan för närvarande finns i förväg upprättade förteckningar över personer som förklarat sig villiga att stå till förfogande som god man. Redan praktiska rutiner kan alltså skynda på förfarandet.

Intresset att åstadkomma en skyndsam handläggning kan också främjas genom valet av beslutande instans. Att regeringen gör sådana överväganden i valet av beslutsordning kommer att framgå i det följande.

Överförmyndaren förordnar god man ...

När någon enligt gällande ordning förordnas att vara god man för ett ensamkommande barn – och därmed träder i barnets förmyndares ställe – sker detta genom beslut av överförmyndaren. Den fråga som nu inställer sig är om beslutet att förordna god man för ett sådant barn även fortsättningsvis skall ankomma på överförmyndaren, trots att den gode mannen med den nya ordningen kommer att få betydligt vidsträcktare befogenheter.

Liksom utredningen kan regeringen se goda skäl för att beslutsfattandet blir kvar hos överförmyndaren. Vad som talar för en sådan ordning är bl.a. vad som nyss sagts om att en god man för ett ensamkommande barn måste kunna utses med skyndsamhet och i mer eller mindre direkt anslutning till barnets ankomst till Sverige. Att under sådana förhållanden uppställa krav på domstolsprövning skulle sannolikt leda till fördröjningar. Mot detta kan möjligen anföras att det nya godmanskapet har vissa likheter med ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken, där det ankommer på domstol att fatta beslut om anordnande. Att ett godmanskap enligt den nya ordningen kommer att ge den gode mannen stora befogenheter är emellertid inte detsamma som att barnet därigenom måste tåla större inskränkningar i sin rätt än vad som tidigare gällt. Till skillnad från en vuxen person får ju barnet bara i begränsad omfattning besluta om sina ekonomiska och personliga angelägenheter. Den prövning som kommer att föregå ett beslut att förordna god man för ett ensamkommande barn lär dessutom oftast kunna ske utifrån fasta kriterier och därmed bli ganska okomplicerad. Även detta talar för att beslutsfattandet inte behöver anförtros domstol utan i stället bör ankomma på överförmyndaren.

I överensstämmelse med vad utredningen förordar föreslår regeringen således att det är överförmyndaren som skall ha att fatta beslut om förordnande av god man för ett ensamkommande barn.

Med detta återstår det att ta ställning till vem eller vilka som bör ha rätt att ansöka om förordnande av god man, vilken överförmyndare som bör vara behörig att besluta i ärendet och utöva tillsyn över godmanskapet samt vad som bör gälla i fråga om byte och entledigande av god man.

Av 11 kap. 15 § föräldrabalken framgår vilka som är behöriga att ansöka om förordnande av god man för det fall att god man skall utses enligt 11 kap. 1–4 §§ föräldrabalken. Till dem som får göra en sådan ansökan hör förmyndaren, den som ansökningen avser (om han eller hon har fyllt 16 år) samt hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar. Det framgår också att överförmyndaren – när det finns anledning till det – är skyldig att självmant ta upp frågor om förordnande av god man.

Det ligger i sakens natur att inte samma vida krets av sökande behöver komma i fråga när det gäller att avgöra vem eller vilka som skall vara behöriga att enligt den nya ordningen ansöka om förordnande av god man för ett ensamkommande barn. Enligt regeringens mening är det fullt tillräckligt att Migrationsverket och socialnämnden i den kommun där barnet vistas har möjlighet att göra en sådan ansökan. Som utredningen påpekar är det nämligen i regel något av dessa båda organ som först uppmärksammar och kommer i kontakt med ett ensamkommande barn. Att Migrationsverket för egen del har ifrågasatt det lämpliga i att verket får en sådan behörighet leder inte regeringen till annan slutsats. I likhet med vad som gäller vid förordnande av god man enligt föräldrabalken bör dessutom föreskrivas att överförmyndaren har möjlighet att självmant ta upp en fråga om förordnande av god man för ett ensamkommande barn.

Behörig överförmyndare

När god man för närvarande utses för ett ensamkommande barn – dvs. med tillämpning av 4 kap. 3 § andra stycket i 1904 års lag och 11 kap. 1 § föräldrabalken – är det överförmyndaren för den kommun där barnet vistas som är behörig att fatta beslutet. Även i övriga frågor rörande godmanskapet samt i fråga om den tillsyn som därefter utövas över den gode mannen är det överförmyndaren på vistelseorten som är behörig överförmyndare. Detta framgår av 11 kap. 25 § tredje stycket och 16 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken, vilka regler tillkom som ett led i 1997 års åtgärder för att förbättra det rättsliga skyddet för ensamkommande barn (se avsnitt 3). För att det i detta sammanhang skall anses att ett barn ”vistas” i en viss kommun har det i anslutning till bestämmelsernas tillkomst sagts att man bör kräva att barnet uppehåller sig där. Något krav på att barnet är varaktigt bosatt i kommunen har inte uppställts. Att barnet vistas på ett anläggningsboende på orten har ansetts vara i regel tillräckligt (se prop. 1996/97:113 s. 22).

När ställning nu tagits för att det är överförmyndaren som även enligt den nya ordningen bör ha att utse god man för ensamkommande barn, saknas anledning att avvika från 1997 års reglering av behörighetsfrågan. Även fortsättningsvis bör det alltså vara så att det är överförmyndaren för den kommun där barnet vistas som är behörig att fatta alla de beslut som i anledning av godmanskapet ankommer på överförmyndaren samt utöva tillsyn över den gode mannen.

Caritas Sverige, Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar samt Sveriges Kristna Råd menar att ärenden om förordnande av god man för ensamkommande barn kräver speciella kunskaper hos beslutsfattaren och att behörigheten att fatta sådana beslut därför bör tillkomma ett begränsat

antal överförmyndare, högst en överförmyndare per län. Regeringen kan inte se att övervägande skäl skulle tala för en sådan ordning. Överförmyndarna har redan i dag anförtrotts bl.a. den kvalificerade uppgiften att förordna företrädare i händelse av så pass ingripande ställföreträdarskap som godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken och förvaltarskap. Övervägandena i sådana ärenden skiljer sig inte nämnvärt från dem som måste göras i anledning av ett förordnande av god man för ett ensamkommande barn. Enligt regeringen skulle det inte heller leda till en snabbare och effektivare handläggning om ärendena om förordnande av god man för ensamkommande barn koncentrerades till ett fåtal överförmyndare. Snarare finns anledning att befara motsatsen, vilket naturligtvis är särskilt betänkligt i ett sammanhang där det är angeläget att förordnandena meddelas med skyndsamhet. En koncentration av det slag som förespråkas skulle vidare leda till att den fördel går förlorad, som består i att det är överförmyndaren på vistelseorten som bäst känner de lokala förhållandena.

Frågor om entledigande och byte av god man

För det ensamkommande barnets del är det naturligtvis angeläget att inte behöva byta god man i större utsträckning än vad som kan vara absolut nödvändigt. Så långt möjligt bör det därför vara en och samma person som utövar godmanskapet under den tid det består. Det är dock klart att vissa omständigheter kan nödvändiggöra ett byte av god man. Ett sådant fall är naturligtvis att den gode mannen genom misskötsamhet eller på annat sätt visar sig vara olämplig för uppdraget. Ett annat fall är att barnet flyttar från en kommun till en annan. Några rättsliga hinder mot att den gode mannen då kvarstår i sitt uppdrag finns visserligen inte. Som redan framhållits är det emellertid en helt grundläggande förutsättning för uppdraget att den gode mannen håller regelbunden kontakt med barnet och aktivt engagerar sig i de frågor som uppkommer under dess inledande vistelse i Sverige. Att barnet kommer att befinna sig på långt geografiskt avstånd kan då leda till praktiska svårigheter för den gode mannen att på ett effektivt sätt utföra sitt uppdrag. I en sådan situation kan det vara lämpligt att överförmyndaren entledigar den gode mannen och i stället utser en annan person att utöva godmanskapet.

Naturligtvis kan det också komma i fråga att entlediga den gode mannen utan att det samtidigt utses någon ny. Så blir fallet när godmanskapet upphör. I vilka fall detta skall ske kommer att behandlas i avsnitt 6.5.

Utredningen föreslår att de formella förutsättningarna för entledigande av den som är god man för ett ensamkommande barn skall utformas efter huvudsaklig förebild av föräldrabalkens motsvarande regler. Regeringen anser att det finns goda skäl för en sådan lösning och kan i huvudsak ansluta sig till utredningens förslag i denna del. Det bör alltså vara så att den gode mannen alltid har rätt att på egen begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Om godmanskapet skall fortsätta, måste han eller hon emellertid kvarstå till dess att en ny god man har utsetts. Givetvis måste det också finnas möjlighet för överförmyndaren att självmant ta upp frågan om entledigande av den gode mannen. Även barnets föräldrar bör ha rätt att begära att en god man entledigas. Detsamma bör gälla för en annan vuxen person som kan anses ha trätt i föräldrarnas ställe (jfr avsnitt 5.3).

Härutöver föreslår emellertid utredningen att också barnet skall ha rätt att begära den gode mannens entledigande, om barnet har fyllt 15 år. Detta kritiserar av Utlänningsnämnden, som ser det som en risk att den gode mannens ställning därigenom kan komma att reduceras till mera av ett ombud än en ställföreträdande vårdnadshavare. Enligt nämnden kan det nämligen inte uteslutas att situationer uppstår där barnet och den gode mannen har olika uppfattningar om vad som är bäst för barnet. Om barnet i en sådan situation – och under påstående om bristande förtroende – kunde få den gode mannen utbytt, skulle barnet i detta fall ha andra och större befogenheter än om det hade företrätts av sina föräldrar.

Regeringen har tagit intryck av den kritik som Utlänningsnämnden anför. Som nämnden är inne på finns det en risk att de långtgående befogenheter som den gode mannen har tilldelats för att på ett fullständigt sätt kunna tillgodose barnets intressen i själva verket omintetgörs om barnet förses med en sådan talerätt som utredningen föreslår. Det kan inte heller uteslutas att redan själva möjligheten för barnet att väcka frågan om entledigande i vissa fall kan ha en konfliktdrivande verkan. Utredningens förslag bör därför inte genomföras i denna del. För tillgodoseende av barnets intresse är det i stället tillräckligt att överförmyndaren – såsom föreslås – skall ha rätt att självant ta upp frågan om entledigande.

6.4 Vem kan utses till god man?

Regeringens förslag: På den som utses att vara god man för ett ensamkommande barn skall ställas samma allmänna krav som gäller för en god man enligt föräldrabalken. Vid sitt beslut skall överförmyndaren därutöver fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning i sak mot utredningens förslag. *Utlänningsnämnden* tillägger dock att det är av stor vikt att en och samma person inte samtidigt fungerar som god man för alltför många barn.

Skälen för regeringens förslag: Av 11 kap. 12 § föräldrabalken framgår vilka allmänna krav som skall ställas på den som utses att vara god man enligt någon av bestämmelserna i föräldrabalken. Den som utses skall vara ”rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig”. Anledning saknas naturligtvis att inte ställa upp samma allmänna krav på den som förordnas att vara god man för ett ensamkommande barn. I detta hänseende bör den nya lagen därför hänvisa till föräldrabalkens bestämmelse.

Det ensamkommande barnets mycket speciella levnadsomständigheter gör dock att ytterligare krav måste ställas på den som skall förordnas till god man för ett sådant barn. Som utredningen föreslår bör det därför komma till direkt uttryck i lagen att överförmyndaren vid sitt beslut skall fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i.

Fler krav än så bör inte tas in i själva lagen. Emellertid kan det skapas förutsättningar för att även på andra sätt säkerställa lämpligheten hos den som utses till god man för ett ensamkommande barn. Som utredningen konstaterar finns det för närvarande ingen möjlighet för överförmyndaren

att i ett ärende om förordnande av god man begära utdrag ur Rikspolisstyrelsens belastningsregister. Frågan om en sådan möjlighet bör införas och hur den i så fall bör begränsas bereds för närvarande i Regeringskansliet, bl.a. med anledning av en framställning av Stockholms överförmyndarnämnd.

Av det hittills sagda har alltså framgått att den som utses att vara god man för ett ensamkommande barn skall uppfylla de allmänna krav som föräldrabalken uppställer för gode män samt därutöver vara lämpad för arbete med barn som befinner sig i en utsatt situation. Redan av dessa allmänt hållna krav – och med hänsyn till vad som sagts i avsnitt 6.2 om den gode mannens uppgifter – är det tydligt att den som utses för uppdraget måste ha förmåga att aktivt ta tillvara barnets intressen i förhållande till bl.a. de myndigheter och organisationer som barnet har anledning att komma i kontakt med. Detta förutsätter att den gode mannen står fri från sådana instanser och kan agera utan risk för intressekonflikter. God kännedom om det svenska samhället fordras också. Han eller hon måste vidare ha kunskap om barns och ungdomars behov i olika åldrar. Något krav på att den gode mannen skall vara svensk medborgare eller kunna tala barnets språk bör inte ställas upp, även om det sistnämnda i vissa fall kan vara en fördel. Inte heller bör det vara uteslutet att till god man rekrytera en i Sverige boende släkting till barnet, förutsatt att han eller hon vistas här varaktigt och i övrigt uppfyller de krav som måste ställas.

Av 11 kap. 13 § föräldrabalken följer att det vid behov kan utses flera gode män för en och samma person. Det kan inte uteslutas att ett sådant behov undantagsvis kan uppkomma även i fråga om ett ensamkommande barn. En hänvisning till denna regel bör därför tas in i den nya lagen.

Utlänningsnämnden framhåller att det är viktigt att en och samma person inte samtidigt kommer att fungera som god man för alltför många barn. Regeringen delar till fullo denna uppfattning. Några särskilda bestämmelser är dock inte påkallade för att säkerställa detta intresse. Redan vid den lämplighetsprövning som görs i dag – och som enligt det nyss sagda skall utföras även vid förordnande av god man för ensamkommande barn – ankommer det på överförmyndaren att se till att den som förordnas verkligen har förutsättningar att klara av uppdraget. En mycket viktig omständighet att beakta är då om den som skall utses redan har så många uppdrag att han eller hon skulle få svårt att sköta även det nya uppdraget. Om så är fallet bör vederbörande givetvis inte förordnas.

6.5 När godmanskapet upphör

Regeringens förslag: Ett godmanskap skall upphöra om det ensamkommande barnets föräldrar förenar sig med barnet i Sverige, om barnet varaktigt har lämnat Sverige, om en särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet eller om det är uppenbart att god man av annat skäl inte längre behövs. Godmanskapet skall alltid upphöra när barnet fyller 18 år.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan invändning. *Migrationsverket* framhåller att godmanskapet bör upphöra även för det fall att sådan kontakt etable-

Skälen för regeringens förslag

Som utredningen föreslår bör ett godmanskap alltid upphöra när barnet fyller 18 år. Detta bör gälla utan att överförmyndaren behöver fatta något särskilt beslut i saken och alldeles oavsett vad som sägs om myndighetsålder i den stat där barnet senast hade hemvist. Det saknas anledning att här behandla utländska barn annorlunda än svenska barn.

I övrigt bör utgångspunkten vara att ett godmanskap för ett ensamkommande barn skall upphöra när det framgår att en god man inte längre behövs. I vilka fall överförmyndaren bör ha möjlighet att fatta ett sådant beslut framgår av det följande.

Barnets föräldrar förenar sig med barnet i Sverige

Det är inte otänkbart att ett barn som vid sin ankomst till Sverige är ensamkommande i själva verket har föräldrar som i samma stund är på väg hit, men ännu inte hunnit fram. Likaså kan det självfallet tänkas att föräldrarna visserligen ännu inte har lämnat hemlandet men ändå så småningom kommer att förenas med barnet i Sverige. När föräldrarna slutligen anländer hit finns det inte längre något behov av den gode man som barnet enligt den nya ordningen har försetts med vid sin ankomst. Godmanskapet bör då upphöra. Detsamma bör gälla om den som förenar sig med barnet här i landet inte är förälder, men väl en annan vuxen person som på grund av lagen eller sedvänjan i den stat där barnet senast hade hemvist har ställning som vårdnadshavare för barnet (se avsnitt 5.3) och som vid sin ankomst hit också förklarar sig villig att ikläda sig det ansvaret. Givetvis måste i båda fallen krävas att den vuxne skall vara i stånd att utöva vårdnaden.

Barnet har varaktigt lämnat Sverige

Den gode mannen företräder barnet endast i Sverige. Om barnet lämnar landet, upphör behovet av företrädare här. För att överförmyndaren skall få besluta om upphörande av godmanskapet bör emellertid krävas att det framgår att barnet varaktigt har lämnat Sverige, t.ex. i anledning av nekat uppehållstillstånd eller för att återförenas med sina föräldrar i ett annat land. Om barnet däremot bara har avvikit från sitt boende i Sverige, kan det inte utan vidare antas att barnet har lämnat landet. Under sådana förhållanden måste godmanskapet kvarstå intill dess att det med säkerhet har konstateras att barnet befinner sig utomlands och har för avsikt att stanna kvar där. Först därefter kan det bli aktuellt att besluta om upphörande av godmanskapet.

En särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet

Som redan sagts i avsnitt 5.4 och som kommer att ytterligare utvecklas i avsnitt 7 föreslår regeringen nu ett förfarande i två steg för utseende av

ställföreträdare åt ensamkommande barn. Det andra steget tas när barnet beviljats uppehållstillstånd i Sverige och innebär att den gode man som utsetts för barnet i samband med dess ankomst hit ersätts av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare enligt reglering i föräldrabalken. Det är uppenbart att ett sådant beslut att förse barnet med vårdnadshavare måste innebära att godmanskapet bör upphöra.

God man behövs inte längre av annat skäl

Även andra fall än de nu nämnda kan tänkas där god man av olika skäl inte längre behövs. Så kan nämnas det fallet att barnets föräldrar visserligen gjort barnet sällskap till Sverige men därefter på grund av sjukdom blivit helt oförmögna att utöva vårdnaden. Att barnet under sådana förhållanden skall kunna förse med god man har framgått av avsnitt 5.3. Om föräldrarna därefter tillfrisknar och kan återuppta sitt ansvar som vårdnadshavare, saknas fortsättningsvis behov av godmanskapet.

Det är knappast möjligt eller lämpligt att uttömmande reglera frågan om när ett godmanskap skall upphöra. Utöver de tidigare behandlade fallen behövs det därför en allmänt utformad regel av innebörd att ett godmanskap skall upphöra om det är uppenbart att godmanskapet av annat skäl inte längre behövs. Enligt regeringens mening skulle även den situation som Migrationsverket tar upp – fastän mindre sannolik – träffas av en sådan bestämmelse.

6.6 Särskilt om förhållandet mellan god man och offentligt biträde

Regeringens förslag: Den nuvarande regeln i utlänningslagen om att den som i ett utlänningsärende har utsetts till offentligt biträde för ett ensamkommande barn utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser skall bara gälla om det inte finns någon god man för barnet.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Socialstyrelsen* anser att ett offentligt biträde bör kunna vara barnets ställföreträdare i utlänningsärendet även för det fall att en god man har förordnats. Som skäl härför anförs biträdets sakkunskaper i fråga om asylprocessen. Övriga remissinstanser tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan någon invändning.

Skälen för regeringens förslag: För närvarande gäller att den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning som är under 18 år och som saknar vårdnadshavare i Sverige utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det ärende som biträdetsförordnandet avser. Detta framgår av 11 kap. 1 b § utlänningslagen. Som ställföreträdare för barnet kan biträdet därmed överklaga ett beslut och företa andra processhandlingar för barnets räkning utan att fullmakt behöver inhämtas från barnets ordinarie ställföreträdare. Bestämmelsen har tillkommit för att säkerställa att det finns någon som kan företräda ett ensamkommande barn i ett utlänningsärende.

Med den reglering som nu föreslås i fråga om ställföreträdarskapet för ensamkommande barn kommer bestämmelsen i ett nytt läge. Den som utses till god man enligt den nya ordningen kan företräda barnet i alla uppkommande angelägenheter och därmed också i ett utlänningsärende, t.ex. i ett ärende om uppehållstillstånd. Den omständigheten att den gode mannen kommer att vara ställföreträdare för det ensamkommande barnet måste enligt regeringens mening medföra att det offentliga biträdet inte samtidigt bör ha denna uppgift. Emellertid kan det uppstå situationer där det av olika skäl ännu inte finns någon god man för barnet, men väl ett offentligt biträde. I ett sådant fall bör biträdet på samma sätt som för närvarande kunna fungera som barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet gäller. Detta ligger i barnets intresse. Om en god man därefter utses för barnet, bör det offentliga bitrådets funktion som ställföreträdare dock upphöra.

Den nya ställföreträdarordningen innebär alltså inte på något sätt att ett ensamkommande barn förlorar möjligheten att få ett offentligt biträde utsett för sig. En sådan funktionär kommer att kunna förordnas även fortsättningsvis, dock oftast i det renodlade syftet att biträda – inte företräda – barnet i utlänningsärendet. Om det finns både god man och offentligt biträde, är den gode mannen dock oförhindrad att utfärda fullmakt för biträdet att företräda barnet i utlänningsärendet. Regeringen finner att en sådan möjlighet tillgodoser den kritik som Socialstyrelsen har riktat mot utredningens förslag.

7 Särskilt förordnad vårdnadshavare

7.1 När och på vilket sätt skall vårdnadshavare utses för ett ensamkommande barn?

Regeringens förslag: När ett ensamkommande barn beviljats uppehållstillstånd i Sverige skall en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för barnet, om inte särskilda skäl talar emot det.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår dock att vårdnadshavare skall utses när barnet har fått internationellt privaträttsligt hemvist i Sverige.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning i sak mot utredningens förslag. Dock ifrågasätter *Linköpings tingsrätt* om det är lämpligt att låta barnets förvärv av hemvist i Sverige vara det rekvisit som utlöser förordnandet av vårdnadshavare.

Skälen för regeringens förslag: Om barnet beviljas uppehållstillstånd i Sverige, innebär detta som regel att barnet kommer att vistas här i landet under en längre tid. Det innebär också att barnets tillvaro kommer att präglas av större stabilitet, med fast bostad och mera planmässig utbildning. Det ensamkommande barnets behov av ställföreträdare kvarstår dock. Med de nya villkoren för barnets vistelse finns då både anledning och förutsättningar att inrikta ställföreträdarens arbete mera på den dagliga omsorgen och den långsiktiga planeringen för barnets framtid än de

komplicerade frågor som ofta kan uppkomma i anslutning till barnets ankomst till Sverige och dess inledande vistelse här. Som redan framgått är det regeringens mening att den gode man som inledningsvis förordnats för det ensamkommande barnet i detta läge därför bör ersättas av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare enligt föräldrabalkens allmänna regler.

Frågan är nu till en början vad som enligt lagen bör vara den utlösande faktorn för åtgärden att ersätta den gode mannen med vårdnadshavare.

Vårdnadshavare utses av rätten. Om ett utländskt barn eller dess föräldrar inte har annan anknytning till Sverige än att de vistas här, är det – rent allmänt – en förutsättning för att svensk domstol skall vara behörig att ta upp mål som gäller barnet att vistelsen har karaktär av hemvist. Det står alltså klart att ett ensamkommande barn måste ha fått internationellt privaträttsligt hemvist i Sverige för att vårdnadshavare skall kunna utses. Utredningen föreslår också att man i lagen pekar ut just barnets förvärv av hemvist som den omständighet som skall utlösa olika organs och funktionärers handlande när det gäller att ersätta den gode mannen med en särskilt förordnad vårdnadshavare. Enligt regeringen är detta emellertid inte ett kriterium som är tillräckligt klart och enkelt för den som skall tillämpa lagen. Det är nämligen sällan en lätt sak att bestämt säga när en persons vistelse i en viss stat har fått karaktären av hemvist. En annan lösning bör därför väljas. Goda skäl kan då anföras för den ordning som Linköpings tingsrätt tar upp. Tingsrätten anser att det kan övervägas att knyta förfarandet till den omständigheten att barnet meddelats uppehållstillstånd. Regeringen konstaterar att det som utgångspunkt för åtgärden att ersätta den gode mannen med en särskilt förordnad vårdnadshavare då skulle uppställas en lätt konstaterbar händelse, som typiskt sett föranleder bedömningen att hemvist i Sverige föreligger. En sådan lösning är lämplig och bör väljas.

Det fortsatta förfarandet bör därefter vara följande och står – bortsett från den utlösande händelsen – i överensstämmelse med vad utredningen föreslår. När det ensamkommande barnet har beviljats uppehållstillstånd skall överförmyndaren göra kommunens socialnämnd uppmärksam på att förutsättningar för att utse särskilt förordnad vårdnadshavare föreligger. Socialnämnden skall sedan ha att väcka talan om detta hos rätten eller hos rätten anmäla att behov finns av en sådan företrädare. Socialnämnden skall även utan föregående anmälan av överförmyndaren kunna vidta sådana åtgärder. Som utredningen angett är detta av betydelse om den gode mannen skulle ta kontakt med nämnden utan förmedling av överförmyndaren.

Huvudregeln bör alltså vara att ett ensamkommande barn förses med vårdnadshavare när barnet har fått uppehållstillstånd. Någon gång kan det dock finnas särskilda skäl att trots detta inte utse vårdnadshavare. Så är t.ex. fallet om barnet inom kort skall fylla 18 år. I ett sådant fall bör i stället den gode mannen kvarstå i sitt uppdrag intill dess att barnet blir myndigt. Huvudregeln kan alltså inte vara utan undantag. Det bör därför framgå av lagen att frågan om att utse vårdnadshavare för barnet skall väckas såvida inte särskilda skäl talar emot det.

I fråga om vem som kan utses för uppdraget blir föräldrabalkens regler tillämpliga. Den som utses skall alltså vara lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (se 6 kap. 10 a § föräldrabalken).

Att godmanskapet för ett ensamkommande barn skall upphöra när en särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet har redan framgått av avsnitt 6.5.

Prop. 2004/05:136

7.2 På vilka grunder skall särskilt förordnad vårdnadshavare kunna utses?

Regeringens förslag: Utöver befintliga möjligheter att utse vårdnadshavare skall det i föräldrabalken införas en ny grund, enligt vilken särskilt förordnad vårdnadshavare kan utses för ett barn vars föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden om barnet.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning i sak mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag

Enligt den ordning som gäller för närvarande kan särskilt förordnad vårdnadshavare utses i tre fall, som närmare anges i föräldrabalken. Så kan för det första ske om en förälder vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt på ett allvarligt sätt brister i omsorgen om barnet och den andre föräldern inte heller kan anförtros vårdnaden (6 kap. 7 §). Så kan också ske om barnet stadigvarande har vistats i ett familjehem och det är bäst att den ordningen får bestå och att familjehemsföräldrarna tillerkänns vårdnaden (6 kap. 8 §). Ingen av dessa båda grunder lär komma i fråga för att förse ett ensamkommande barn med vårdnadshavare. Den första grunden får nämligen i regel anses förutsätta att det rör sig om barn vars föräldrar är kända för socialnämnden. Den andra grunden tar sikte på det fallet att ett barn under flera år har vistats i det berörda familjehemmet.

Barnets föräldrar är döda

Den tredje grunden enligt vilken en särskilt förordnad vårdnadshavare för närvarande kan utses är att barnets föräldrar är döda (6 kap. 9 §). Detta är naturligtvis en grund som ofta kan bli aktuell att tillämpa när det gäller ensamkommande barn.

Om det beträffande ett ensamkommande barn som beviljats uppehållstillstånd här i landet framkommer att båda dess föräldrar är döda, skall således socialnämnden enligt 6 kap. 9 § anmäla för rätten att barnet har behov av särskilt förordnad vårdnadshavare.

Uppgiften att barnets föräldrar är döda har sannolikt lämnats redan i samband med barnets ankomst till Sverige. Det ankommer då på Migrationsverket att om möjligt få denna uppgift bekräftad. I många fall torde det dock vara svårt att genomföra sådana efterforskningar. En bidragande orsak är att de ensamkommande barnen regelmässigt saknar identitetshandlingar när de anländer till Sverige. Om det inte finns någon informa-

tion som talar emot att barnet är föräldralöst, måste uppgiften om detta tas för god. Prop. 2004/05:136

För att en särskilt förordnad vårdnadshavare skall kunna utses för barnet enligt denna grund måste båda föräldrarna vara döda. Om endast en av föräldrarna är avliden och den andre vistas på okänd ort, kan det i stället bli aktuellt att utse en vårdnadshavare på den nya grund som föreslås i det följande.

Barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden

I de flesta fall är det så att ett ensamkommande barn faktiskt har en förälder i livet någonstans i världen. Att en sådan förälder kan lokaliseras lär dock höra till ovanligheterna, och även om så skulle ske är han eller hon av naturliga skäl oftast förhindrad att praktiskt utöva vårdnaden om barnet i Sverige. Med nuvarande reglering saknas förutsättningar att i ett sådant fall utse en särskilt förordnad vårdnadshavare. Som utredningen föreslår bör det därför införas en ny grund för att utse vårdnadshavare enligt föräldrabalken. Den skall bestå i att barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden.

Till följd av sin placering i föräldrabalken blir den nya grunden naturligtvis tillämplig också på rent svenska förhållanden. Enligt regeringens mening fyller regeln även i dessa sammanhang ett klart uttalat behov, som för närvarande inte är tillgodosett. Så finns det i dag ingen möjlighet att utse vårdnadshavare för ett barn vars föräldrar försvinner i t.ex. en naturkatastrof eller annan olycka. I ett sådant fall måste dödförklaring av föräldrarna avvaktas, vilket även med de nya regler som regeringen nyss föreslagit kräver viss handläggningstid (se prop. 2004/05:88). Inte heller kan särskild vårdnadshavare förordnas eller annan ändring i vårdnaden göras på den grunden att en förälder genom olycka eller sjukdom drabbas av långvarig medvetslöshet och därför under en längre tid inte kan utöva vårdnaden.

I ett fall som det sistnämnda kan visserligen den andra föräldern – i fall av gemensam vårdnad – ha viss möjlighet att ensam fatta beslut i frågor som rör vårdnaden. Detta framgår av 6 kap. 13 § föräldrabalken. Emellertid är detta en långt ifrån heltäckande behörighet och därför en i längden opraktisk ordning i händelse av mera varaktigt hinder för en av föräldrarna att utöva vårdnaden. Den nu beskrivna representationsrätten hindrar alltså inte eller gör det mindre angeläget att det införs en ny, allmängiltig grund för ändring i vårdnaden.

Vid upphörande av det varaktiga hinder som föranlett att en särskilt förordnad vårdnadshavare utsetts enligt den nya grunden – t.ex. genom att föräldern och barnet återförenas i Sverige eller att föräldern vaknar upp ur en långvarig medvetslöshet – kommer föräldern alltså att finna att han eller hon enligt svensk lag inte längre är vårdnadshavare för sitt barn. För att återfå vårdnaden måste föräldern då väcka talan enligt 6 kap. 10 § föräldrabalken.

Den omständigheten att en särskilt förordnad vårdnadshavare utsetts för ett ensamkommande barn innebär givetvis inte i sig något ställningstagande i frågan om den biologiska föräldern har den anknytning till sitt barn som är erforderlig för att själv beviljas uppehållstillstånd i Sverige.

7.3 Möjligheten för en särskild vårdnadshavare att utöva förmynderskapet för ett ensamkommande barn

Prop. 2004/05:136

Regeringens förslag: När ett ensamkommande barn har försetts med särskilt förordnad vårdnadshavare skall svensk rätt tillämpas på frågan om förmynderskapet för barnet.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har någon invändning mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 10 kap. 3 § föräldrabalken är den som har utsetts att vara särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn också dess förmyndare. Att detta emellertid inte med självklarhet gäller för den som har utsetts till vårdnadshavare för ett ensamkommande barn följer av att tillämpliga svenska bestämmelser om internationella förmynderskapsfrågor grundar sig på nationalitetsprincipen (se avsnitt 5.2). Om barnet har en förmyndare i medborgarskapsstaten, skulle det alltså kunna hävdas att det i första hand är denne som är det ensamkommande barnets ställföreträdare och som skall besluta i uppkommande frågor med anknytning till förmynderskapet, trots att barnet befinner sig i Sverige. Den särskilde vårdnadshavare som kan ha utsetts för barnet här i landet skulle därmed inte utan vidare kunna träda i barnets förmyndares ställe.

Enligt regeringens mening bör det klart framgå att det skall vara möjligt för den särskilt förordnade vårdnadshavaren att företräda det ensamkommande barnet även i frågor som rör förmynderskapet. Som utredningen föreslår bör det därför införas en regel i 1904 års lag som säger att svensk rätt skall tillämpas i förmynderskapsfrågan när en särskilt förordnad vårdnadshavare har utsetts för ett ensamkommande barn. Därigenom säkerställs att en och samma person kan företräda barnet i alla uppkommande frågor.

8 Frågor om barnet och asylprocessen

8.1 Barnets möjlighet att föra sin egen talan i ärenden enligt utlänningslagen

Regeringens bedömning: Någon bestämmelse om att barn som fyllt 15 år skall ha rätt att föra sin egen talan i ärenden enligt utlänningslagen bör inte införas.

Utredningens förslag innebär att det i utlänningslagen införs en regel om att barn som har fyllt 15 år skall ha rätt att själva föra sin talan i ärenden enligt den lagen. Detta skall gälla oavsett om barnen kommit tillsammans med sin familj eller ensamma.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan invändning. Ett antal remissinstanser (bl.a. *Migrationsverket*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Svenska Röda Korset* och *Rädda Barnen*) avstyrker dock förslaget. Där-

utöver pekar bl.a. *Utlänningsnämnden* på att förslaget kan leda till intressekonflikter mellan barnet och den övriga familjen.

Skälen för regeringens bedömning: Som utredningen konstaterar kan det ifrågasättas om ett barn är behörigt att på egen hand ge in en ansökan om uppehållstillstånd och därefter utföra sin talan i ärendet inför myndigheterna. Vad som därmed sätts i fråga är alltså barnets rättshandlingsförmåga.

Utredningens analys leder den till bl.a. följande slutsats om de rådande förhållandena. Om ett barn på grund av låg ålder bedöms sakna behörighet att föra sin egen talan i ett ärende om uppehållstillstånd, som initieras genom barnets egen ansökan, måste barnets ställföreträdare föreläggas att föra barnets talan och i samband därmed erinras om att barnets ansökan annars inte kommer att prövas. Först om ett sådant föreläggande inte följs, kan barnets ansökan avvisas. Vad som anförs av Migrationsverket får i vart fall i huvudsak sägas bekräfta denna analys. Verket redovisar rutiner som innebär att man i anledning av ett barns ansökan visserligen registrerar ett ärende men avvaktar med att påbörja handläggningen intill dess att frågan om behörigheten har fått sin lösning.

Utredningen finner för sin del att den nuvarande ordningen för behandling av barns ansökningar om uppehållstillstånd kan vara svår att tillämpa. Om en åldersgräns däremot fastställdes, skulle det enligt utredningen kunna undvikas att i varje enskilt ärende behöva bedöma om barnet har nått tillräcklig mognad för att själv ansöka om uppehållstillstånd. Förslag lämnas också om en sådan åldersgräns, bestämd till 15 år.

Som framgått tillämpar emellertid Migrationsverket redan för närvarande en ordning som innebär att en snar lösning av behörighetsfrågan eftersträvas i dessa fall. Ifall barnet är ensamkommande lär verkets efterforskningar leda till att en ställföreträdare lokaliseras i den gode man som enligt den nya företrädarordningen skall ha utsetts för barnet i anslutning till dess ankomst. Skulle en sådan god man av något skäl ännu inte ha utsetts, kan ett offentligt biträde i stället förordnas. Att biträdet i så fall har ställning av ställföreträdare för barnet intill dess att en god man utses har framgått av avsnitt 6.6. När en ställföreträdare så lokaliserats eller utsetts kan han eller hon utföra barnets talan. Detta är i överensstämmelse med kravet att ett barn skall ha rätt att få en ansökan om asyl behandlad, ett krav som får anses framgå av artikel 22 i Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Som flera remissinstanser påpekar går det inte heller att utesluta att en åldersgräns i enlighet med utredningens förslag kan leda till intressekonflikter och praktiska problem. Eftersom åldersgränsen skall gälla även för barn som kommer till Sverige i sällskap med sina föräldrar, kan det t.ex. uppstå situationer där ett femtonårigt barn har egna skäl att beviljas uppehållstillstånd men inte den övriga familjen. Tänkbart är också att barnet mot föräldrarnas vilja och i syfte att återvända till hemlandet återkallar sin ansökan om uppehållstillstånd, trots att skyddsbehov verkligen finns. Sådana komplikationer bör såvitt möjligt undvikas.

Viss förebild för den åldersgräns som utredningen föreslår finns i och för sig inom bl.a. socialrätten. Så föreskrivs det t.ex. i både 11 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453) och 36 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga att den som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan. Emellertid avser detta situationer där den unge typiskt sett

har ett större intresse av att fristående från sin ställföreträdare kunna utföra sin talan. Prop. 2004/05:136

Regeringen gör alltså sammantaget bedömningen att en åldersgräns av det slag som utredningen föreslår inte bör införas i utlänningslagen.

8.2 En skyldighet att ansöka om uppehållstillstånd?

Regeringens förslag: I utlänningslagen skall det tas in en särskild bestämmelse enligt vilken den som är god man eller offentligt biträde för ett ensamkommande barn skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövligt.

Utredningens förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. *Utlänningsnämnden* pekar dock på möjliga svårigheter vid en tillämpning av den föreslagna bestämmelsen. *Migrationsverket* avstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag: När ett barn ansöker om uppehållstillstånd kommer Migrationsverket även i framtiden att behöva klargöra behörighetsfrågan, i praktiken genom att förelägga barnets ställföreträdare att utföra barnets talan i ärendet. Det är följden av den bedömning som regeringen nyss gjort i avsnitt 8.1. Frågan är då om ställföreträdaren i en sådan situation skall ha en i lag fastlagd skyldighet att föra barnets talan. Utredningen lämnar ett sådant förslag när det gäller de ensamkommande barnen.

Den närmare grunden för förslaget är att det annars inte finns någon uttalad skyldighet för en god man eller ett offentligt biträde att hjälpa barnet med en ansökan om uppehållstillstånd. Om ställföreträdaren vägrar att utföra barnets talan, finns det enligt utredningen därmed en risk att barnet berövas sin rätt enligt barnkonventionen att få en ansökan om asyl prövad.

Det kan först konstateras att den som enligt den nya ordningen utses att vara god man för ett ensamkommande barn kommer att träda i både barnets förmyndares och vårdnadshavares ställe. Han eller hon skall ha att sköta barnets samtliga angelägenheter. Det står därmed klart att det faller inom ramen för den gode mannens befogenhet att för barnets räkning ansöka om uppehållstillstånd. Någon anledning att i och för sig befara att den som förordnats till god man för ett ensamkommande barn skulle undandra sig att hjälpa till med denna sak finns enligt regeringens mening inte. Detsamma gäller naturligtvis för ett offentligt biträde som i avsaknad av god man fungerar som ställföreträdare för barnet (se avsnitt 6.6). I de allra flesta fall lär det tvärtom uppfattas som en självklar del av uppdraget att lämna sådan hjälp.

Även med beaktande av det sagda är det emellertid påkallat att i klargörande syfte slå fast en skyldighet av det slag som utredningen diskuterar. En bestämmelse bör därför tas in i utlänningslagen, enligt vilken den som är god man eller offentligt biträde för ett ensamkommande barn i vissa fall skall ha en skyldighet att ansöka om uppehållstillstånd för barnet.

När det gäller den närmare utformningen av en sådan regel föreslår utredningen att skyldigheten skall inträda om barnet har behov av uppehållstillstånd. Utlänningsnämnden menar att det kan bli en mycket svår sak att avgöra vad barnets bästa kräver i detta hänseende och frågar sig särskilt vilka krav som kommer att ställas på den gode mannen eller det offentliga biträdet när det gäller att utreda barnets behov av uppehållstillstånd. Regeringen har tagit intryck av denna synpunkt och finner att de av nämnden påtalade svårigheterna kan mildras om regeln i stället formuleras på så sätt att den gode mannen eller det offentliga biträdet skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövt. En regel med den innebörden bör alltså tas in i utlänningslagen.

9 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Den nya lagen och lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 2005. Särskilda övergångsregler skall uppställas för det fallet att någon före ikraftträdandet har utsetts att för ett ensamkommande barn vara tillfällig förmyndare eller god man enligt 1904 års lag eller särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken.

Utredningens förslag stämmer såvitt gäller övergångsbestämmelserna överens med regeringens.

Remissinstanserna har inte någon invändning.

Skälen för regeringens förslag: Den nya lagen och lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt.

Den som före lagens och lagändringarnas ikraftträdande utsetts att med stöd av 4 kap. 3 § i 1904 års lag vara tillfällig förmyndare eller god man för ett ensamkommande barn bör vid ikraftträdandet anses vara god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn. En övergångsregel behövs för detta ändamål.

Genom den ändring av 4 kap. 3 § i 1904 års lag som föreslås i detta lagstiftningsärende klargörs bl.a. att svensk lag skall tillämpas i fråga om förmynderskapet för ett ensamkommande barn som försetts med särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken (se avsnitt 7.3). Även den som före ikraftträdandet utsetts att vara särskild vårdnadshavare för ett ensamkommande barn bör omfattas av denna bestämmelse. Det fordras en övergångsbestämmelse för att säkerställa detta.

10 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Den föreslagna lagen om god man för ensamkommande barn kan väntas leda till marginella kostnadsökningar för det allmänna. Övriga förslag till lagändringar medför inga kostnadsökningar.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Vissa remissinstanser invänder mot utredningens bedömning att besparingar kunde bli möjliga i socialnämndens verksamhet, på så sätt att ett förordnande av god man enligt den nya lagen torde bidra till att barnets inledande vistelse i Sverige blev mindre komplikationsfylld och nämndens handläggning därmed smidigare.

Skälen för regeringens bedömning: Bestämmelser om statens ersättning till kommuner för dessas kostnader i samband med mottagande av asylsökande finns i förordningen (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. Av 8 § framgår att ersättning i vissa fall kan lämnas för en kommuns kostnader för en sådan god man som för närvarande kan utses för ett ensamkommande barn med stöd av 4 kap. 3 § i 1904 års lag och 11 kap. 1 § föräldrabalken. Det förutsätts då bl.a. att det rör sig om barn som är asylsökande eller, enligt bestämmelser i 2 a kap. utlänningslagen, har beviljats antingen uppehållstillstånd med tillfälligt skydd eller uppehållstillstånd efter tillfälligt skydd. När permanent uppehållstillstånd har beviljats utgår däremot inte längre någon statlig ersättning i särskild ordning för de kostnader som uppkommer för kommunen på grund av den gode mannens arbete.

En god man som utses enligt den föreslagna lagen om god man för ensamkommande barn kommer att ha fler och mer krävande uppgifter än en god man som med nuvarande bestämmelser kan utses för ett ensamkommande barn. Detta får i och för sig antas leda till högre kostnader än för närvarande i fråga om arvode till dem som är gode män. Enligt regeringens bedömning ger dock bl.a. följande omständigheter vid handen att sådana kostnadsökningar sammantaget kan väntas bli marginella.

Som har framgått innebär de nya reglerna att den gode mannen skall företräda barnet endast under dess första tid i Sverige. När uppehållstillstånd har beviljats skall i stället en särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet. En sådan vårdnadshavare kan med nuvarande regler inte få någon ersättning för de delar av uppdraget som uteslutande är hänförliga till vårdnaden om barnet. (För sitt arbete med den i dessa fall vanligen mindre betungande förmynderskapsfrågan har vårdnadshavaren dock rätt till ersättning av överförmyndaren.) Endast om vårdnadshavaren samtidigt är familjehemsförälder utgår ersättning från socialnämnden för den omvårdnad som barnet då får i familjehemmet.

Under år 2004 uppgick Migrationsverkets genomsnittliga handläggningstid i ärenden om uppehållstillstånd för asylsökande ensamkommande barn till drygt sex månader och den genomsnittliga tid under vilken barnet var inskrivet i verkets mottagandesystem till omkring ett år. De kostnadsökningar i fråga om arvode som kan antas bli en följd av den föreslagna lagen om god man för ensamkommande barn inskränker sig alltså regelmässigt till en begränsad tid. Om uppehållstillstånd därefter beviljas, skall en särskilt förordnad vårdnadshavare utses. Han eller hon kommer inte att dra större kostnader än vad som för närvarande utgår i arvode till en god man efter det att barnet har beviljats uppehållstillstånd.

Sammantaget gör regeringen bedömningen att den föreslagna lagen och lagändringarna visserligen torde medföra kostnadsökningar för det allmänna, men att dessa ökningar är marginella och därmed skall finansieras inom befintliga ramar.

11.1 Förslaget till lag om god man för ensamkommande barn

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om god man i vissa fall för den som är under 18 år och som är utländsk medborgare eller statslös.

Om företrädare i andra fall för underåriga utländska medborgare finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Paragrafen ger besked om lagens tillämpningsområde. Även om lagen lär föra med sig att reglerna i 4 kap. 3 § i 1904 års lag (jfr avsnitt 4.1.2) får starkt minskad betydelse, torde det i vissa fall ändå kunna bli aktuellt att förordna tillfällig förmyndare eller god man enligt dessa bestämmelser. Om detta erinras i andra stycket.

När en god man skall förordnas

2 § Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

God man skall också förordnas, om barnets föräldrar eller en annan vuxen person, som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, efter barnets ankomst till Sverige men innan barnet har fått uppehållstillstånd här på grund av dödsfall eller sjukdom eller av någon annan orsak upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden.

God man skall inte förordnas, om det är uppenbart obehövligt.

Paragrafen anger när en god man skall förordnas enligt lagen. Övervägandena finns i avsnitt 5.3 samt 6.2 och 6.3.

Första stycket

Lagen gäller när ett utländskt barn kommer till Sverige utan att då vara i sällskap med någon av sina föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe.

Med att en annan vuxen person har trätt i föräldrarnas ställe menas här att han eller hon enligt lagen eller sedvänjan i den stat där barnet senast hade hemvist har ställning som vårdnadshavare för barnet. Till denna kategori hör också personer som enligt ett domstolsavgörande som erkänns här i landet är vårdnadshavare för barnet utan att för den skull vara dess föräldrar. Det centrala är att den vuxne av svenska myndigheter erkänns som företrädare för barnet. Dock ligger det i sakens natur att man vid ställningstagande till frågan om någon skall anses ha trätt i barnets föräldrars ställe beaktar vederbörandes egen inställning. Om det således i ett enskilt fall skulle framkomma att en vuxen person som anlänt tillsammans med ett barn – och som i och för sig kan fungera som dess ställföreträdare – inte har för avsikt att ta hand om barnet, bör barnet anses som ensamkommande. Den vuxne måste alltså själv betrakta sig som den person som bär ansvaret för att barnets olika behov tillgodoses.

Den gode mannen utses av överförmyndaren och träder i både barnets förmyndares och vårdnadshavares ställe. Bestämmelser om behörig överförmyndare finns i 11 §. I avsnitt 6.2 finns överväganden i frågan om vad den gode mannens uppgifter kan komma att bestå i.

Andra stycket

Lagen är också tillämplig på barn som vid ankomsten till Sverige visserligen inte befann sig i en sådan situation som avses i första stycket, men som genom en därefter inträffad händelse kommit att stå utan föräldrar eller annan vuxen företrädare. Så är t.ex. fallet om barnets föräldrar (eller företrädare av annat slag) avlider eller insjuknar här eller om vederbörande avviker.

Andra stycket är begränsat till händelser som inträffar efter barnets ankomst till Sverige men innan uppehållstillstånd har beviljats här. Att barnet meddelas uppehållstillstånd föranleder folkbokföring i Sverige och tagna tillsammans torde uppehållstillståndet och folkbokföringen vanligen leda till bedömningen att barnet har hemvist här. Om hemvist i Sverige föreligger, kan föräldrabalkens regler tillämpas på barnet och en särskilt förordnad vårdnadshavare utses enligt 6 kap. 8 a § (barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden) eller 6 kap. 9 § (barnets föräldrar är avlidna).

Tredje stycket

En god man behöver inte utses, om det är uppenbart obehövligt. Normalt sett har ett ensamkommande barn eller ett barn som blivit ensamt här alltid behov av att få en vuxen företrädare förordnad för sig. Emellertid kan det tänkas fall där det vore uppenbart obehövligt med ett sådant förordnande. Så kan det t.ex. vanligen inte anses att ett utländskt barn som utan sina föräldrar (eller motsvarande) vistas här i landet under en resa eller som utbytesstudent skulle befinna sig i en sådan situation att det finns anledning att förordna en god man för barnet. Likaså kan det finnas skäl att underlåta att förordna god man för ett barn som inom en kortare tid kommer att fylla 18 år och inte i övrigt är i behov av någon som kan träda i hans eller hennes förmyndares och vårdnadshavares ställe. I ett fall som det senast nämnda torde det i stället vara tillfyllest att barnet förses med ett offentligt biträde enligt utlänningslagen, om så inte redan skett.

3 § Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där barnet vistas. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

God man skall förordnas så snart det är möjligt.

I ett ärende om förordnande av god man skall överförmyndaren ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Paragrafen anger vem som kan initiera ett ärende om förordnande av god man samt betonar ett sådant ärendes brådskande natur. Överförmyndaren skall som huvudregel ge barnet tillfälle att yttra sig i ärendet. Huruvida yttrande skall hämtas in får bedömas med hänsyn till barnets ålder och mognad. Frågorna har behandlats i avsnitt 6.3.

4 § I fråga om vem som kan utses till god man tillämpas 11 kap. 12 och 13 §§ föräldrabalken. Vid bedömningen av om den som utses är lämplig för uppdraget skall överförmyndaren fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i.

Av paragrafen framgår vilka krav som skall ställas på den som utses att vara god man enligt lagen. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.

Den som utses till god man skall uppfylla de allmänna lämplighetskrav som föräldrabalken ställer på en god man. Vid valet av god man skall överförmyndaren därutöver lägga särskild vikt vid att den som utses är lämpad att arbeta med barn som befinner sig i en utsatt situation.

När godmanskapet upphör

5 § Ett godmanskap skall upphöra

1. om någon av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,

2. om barnet varaktigt lämnar Sverige,

3. om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för barnet,

4. om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs.

Överförmyndaren beslutar om upphörande av godmanskapet.

När barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.

I paragrafen anges under vilka förutsättningar ett godmanskap skall upphöra och vem som i förekommande fall fattar beslut om det. Frågorna har behandlats i avsnitt 6.5.

Första stycket

I första stycket redovisas fyra grunder för upphörande.

Enligt *första punkten* skall godmanskapet upphöra om någon av barnets föräldrar eller en annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och då är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden.

Andra punkten reglerar det fallet att barnet varaktigt lämnar Sverige, något som t.ex. kan bli fallet om barnet avvisas efter att ha fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd eller frivilligt lämnar landet i syfte att återförenas med sina föräldrar i något annat land. Det ligger i sakens natur att den gode mannen inte bör entledigas på denna grund förrän det med säkerhet kan konstateras att barnet varaktigt har lämnat Sverige. Bara den omständigheten att ett barn har avvikit från sitt boende torde sällan kunna ligga till grund för en tillräckligt säker slutsats att barnet definitivt har lämnat landet. I brist på annan information bör godmanskapet i ett sådant fall bestå tills vidare.

Tredje punkten reglerar det fallet att en särskilt förordnad vårdnadshavare utses för barnet med tillämpning av föräldrabalkens regler, något som förutses i 10 §. Om en vårdnadshavare utses, finns det inte längre behov av god man och godmanskapet skall då upphöra.

Enligt *fjärde punkten* skall godmanskapet upphöra om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs. En tillämpning av denna punkt kan bl.a. bli aktuell om en god man har förordnats enligt 2 § andra stycket, dvs. på den grunden att barnets föräldrar eller

annan vuxen företrädare efter ankomsten hit – men innan barnet fått uppehållstillstånd – på grund av t.ex. sjukdom har upphört att kunna utöva förmynderskapet och vårdnaden. När ett sådant hinder inte längre föreligger, bör godmanskapet vanligen upphöra. Punkten kräver dock att det skall stå helt klart att barnet inte längre har behov av en god man.

Andra och tredje styckena

Enligt andra stycket är det överförmyndaren som fattar beslut om upphörande på de grunder som anges i första stycket.

I tredje stycket anges att godmanskapet upphör automatiskt när barnet fyller 18 år.

6 § En god man har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Skall godmanskapet fortsätta, är den gode mannen dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts.

En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget skall entledigas.

Överförmyndaren beslutar om entledigande. Uppkommer en fråga om att entlediga den gode mannen enligt andra stycket och kan slutligt beslut inte ges omedelbart, får överförmyndaren besluta att den gode mannen skall skiljas från sitt uppdrag för tiden till dess ärendet avgörs, om dröjsmål skulle innebära fara för barnet.

Paragrafen, som har utformats efter förebild av 11 kap. 19 och 20 §§ föräldrabalken, anger grunderna för entledigande av en god man och reglerar vissa frågor om hanteringen av ett sådant ärende. Övervägandena i dessa frågor finns i avsnitt 6.3.

7 § Ansökan om upphörande av godmanskap eller entledigande av en god man får göras av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe samt av den gode mannen. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

Överförmyndaren skall ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske och det inte är obehövligt.

I paragrafen anges bl.a. vem som kan ansöka om upphörande av godmanskapet eller annars initiera ett ärende om entledigande av den gode mannen. Paragrafen har sin förebild i 11 kap. 21 § föräldrabalken. Att förevarande paragraf inte ger barnet rätt att ansöka om den gode mannens entledigande har framgått av övervägandena i avsnitt 6.3. Även övriga överväganden med anknytning till denna paragraf framgår av det avsnittet.

8 § Dör en god man, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet.

Paragrafen, som helt överensstämmer med 11 kap. 22 § föräldrabalken, ger anvisningar om vad som skall gälla för det fall att den gode mannen skulle avlida.

9 § Innan överförmyndaren förordnar någon till god man eller entledigar någon från ett sådant uppdrag, skall han eller hon ges tillfälle att yttra sig. Är det fråga om beslut enligt 6 § andra stycket, skall den gode mannen ges tillfälle att yttra sig, om det inte är fara i dröjsmål.

Prop. 2004/05:136

I paragrafen regleras överförmyndarens handläggning av ärenden om förordnande eller entledigande av god man. Paragrafen motsvarar 11 kap. 24 § föräldrabalken.

När ansökan om särskilt förordnad vårdnadshavare skall göras

10 § Beviljas barnet uppehållstillstånd, skall socialnämnden i den kommun där barnet vistas hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken, om inte särskilda skäl talar emot det. Överförmyndaren skall underrätta socialnämnden om att förutsättningar för en sådan talan eller anmälan föreligger.

Paragrafen anger i vilket skede och under vilka förutsättningar det skall göras en ansökan om att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett ensamkommande barn. Frågan har behandlats i avsnitt 7.1.

Ett godmanskap enligt denna lag skall vara en temporär lösning i avvaktan på att beslut fattas i anledning av barnets ansökan om uppehållstillstånd. Om uppehållstillstånd beviljas, skall åtgärder i regel vidtas för att förse barnet med en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken. De grunder som främst lär kunna komma i fråga för ett sådant förordnande är att barnets föräldrar är döda (6 kap. 9 §) eller varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden om barnet (6 kap. 8 a §).

Med uppehållstillstånd avses här alla i utlänningslagen förekommande former av uppehållstillstånd. Vad som i första hand torde komma i fråga för ett ensamkommande barn är permanent uppehållstillstånd. Emellertid kan också olika former av tidsbegränsade uppehållstillstånd tänkas.

Att uppehållstillstånd beviljas innebär att barnet kan förväntas bli kvar i Sverige under en längre tid. Normalt är det också först när sådant tillstånd föreligger som barnet folkbokförs här. Dessa båda omständigheter torde – när fråga därom uppkommer – regelmässigt leda till slutsatsen att barnet har internationellt privaträttsligt hemvist i Sverige. En svensk domstol kan då befatta sig med frågor om vårdnaden om barnet.

Det är socialnämnden i den kommun där barnet vistas som har att agera för att få till stånd ett förordnande av särskild vårdnadshavare. Med att barnet vistas i en viss kommun menas att barnet uppehåller sig där. Det krävs inte att barnet är varaktigt bosatt i kommunen. Att barnet bor i ett familjehem eller ett anläggningsboende på orten bör för detta ändamål alltid anses tillräckligt.

Det ankommer på överförmyndaren att underrätta socialnämnden om att lagens förutsättningar för att utse särskilt förordnad vårdnadshavare för ett ensamkommande barn är för handen. Skälet till detta är att det inte sällan torde vara överförmyndaren som först uppmärksammar förhållandet. Givetvis är det dock inget som hindrar att socialnämnden agerar utan att dessförinnan ha blivit underrättad av överförmyndaren, om nämnden har fått informationen på andra vägar. Vem som är behörig överförmyndare regleras i 11 §.

Åtgärder för att förse barnet med en särskilt förordnad vårdnadshavare skall vidtas om inte särskilda skäl talar emot det. Ett sådant särskilt skäl

kan vara att barnet inom viss kortare tid fyller 18 år. Vid sådant förhållande är det i stället normalt lämpligast att den gode mannen kvarstår i sitt uppdrag intill dess att barnet blir myndigt.

Förevarande paragraf anger endast vad som skall ske med ställföreträdarskapet för det fall att uppehållstillstånd beviljas ett barn som med stöd av denna lag dessförinnan har fått en god man förordnad för sig. Paragrafen reglerar inte det fallet att ett utländskt barn först *efter* det att uppehållstillstånd beviljats i Sverige kommit att stå utan vårdnadshavare, t.ex. på grund av förälders sjukdom, död eller försvinnande till utlandet. Någon sådan reglering är inte heller nödvändig, eftersom föräldrabalkens allmänna regler om förordnande av särskild vårdnadshavare då kan tillämpas.

Behörig överförmyndare

11 § I fråga om behörig överförmyndare enligt denna lag finns bestämmelser i 11 kap. 25 § föräldrabalken.

I fråga om behörig överförmyndare hänvisar paragrafen till föräldrabalkens reglering. Innebörden av hänvisningen är att överförmyndaren för den kommun där barnet vistas är behörig överförmyndare (se kommentaren till 11 kap. 25 § föräldrabalken). Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Allmänna bestämmelser, tillsyn m.m.

12 § I frågor om god man enligt denna lag tillämpas 11 kap. 14 § samt 12, 14, 16 och 19–21 kap. föräldrabalken.

Reglerna om god man för ensamkommande barn ansluter i stor utsträckning till föräldrabalkens reglering av godmanskap av olika slag. Paragrafen anger genom hänvisningar att föräldrabalkens allmänna regler om bl.a. gode mäns skyldigheter och rätt till arvode samt om överförmyndarens tillsyn tillämpas på den som utsetts att vara god man enligt lagen. Hänvisningen till 19 kap. föräldrabalken medför bl.a. att det blir möjligt för överförmyndarnämnd att till enskild ledamot, ersättare eller tjänsteman delegera rätten att på nämndens vägnar fatta beslut om att utse god man för ett ensamkommande barn (19 kap. 14 §). En sådan delegationsmöjlighet torde starkt bidra till att en god man kan utses med nödvändig skyndsamhet. Av hänvisningen till 20 kap. föräldrabalken följer bl.a. att överförmyndarens beslut i ett ärende enligt denna lag får överklagas hos tingsrätten (20 kap. 6 §).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2. Den som vid utgången av juni 2005 var förordnad som tillfällig förmyndare eller som god man med stöd av 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap för ett barn som omfattas av denna lag skall anses som god man enligt denna lag.

Enligt *punkten 1* träder lagen i kraft den 1 juli 2005.

Den som före ikraftträdandet av denna lag har utsetts att för ett ensamkommande barn vara tillfällig förmyndare eller god man enligt 4 kap. 3 § i 1904 års lag blir vid ikraftträdandet och utan särskilt beslut god man enligt denna lag. Detta framgår av *punkten 2*.

11.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. Om vårdnad boende och umgänge

8 a § Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad och är denne varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §.

Paragrafen, som är ny, anger förutsättningarna för ändring i vårdnaden på den grunden att en av barnets föräldrar, eller båda, är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden. Frågorna har behandlats i avsnitt 7.2.

Första stycket

Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet och en av dem blir varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden på den andre föräldern ensam. Gäller hindret båda föräldrarna, skall vårdnaden anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Med att en förälder är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden menas att han eller hon under överskådlig tid inte kommer att kunna fatta beslut i frågor som rör barnet. Hindret kan bestå i att föräldern på grund av att han eller hon är skild från barnet inte kan se till att barnet tas om hand eller ens ta ställning till vilka åtgärder som kan vara behövliga för att tillgodose barnets behov. Hindret kan också vara hänförligt till att föräldern försvunnit, t.ex. i samband med en olyckshändelse av något slag. Vidare kan hindret vara av medicinsk art och bestå i att föräldern på grund av t.ex. långvarig medvetlöshet eller allvarlig psykisk sjukdom är förhindrad att sörja för sitt barn. Den omständigheten att ett barn har placerats i familjehem på grund av någon omständighet som är hänförlig till föräldern är inte tillräckligt för att föräldern skall anses förhindrad att utöva vårdnaden om sitt barn. För att så skall vara fallet krävs att hindret är allvarligt och att någon förbättring inte kan påräknas inom överskådlig tid. Det är alltså bara mer kvalificerade fall av praktisk oförmögenhet att sörja för barnets behov som avses med begreppet varaktigt hinder.

Andra stycket

I andra stycket regleras det fallet att den förälder som blir varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden är ensam vårdnadshavare. Då skall vårdna-

den om barnet i första hand flyttas över till den andre föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Begreppet varaktigt hinder har samma innebörd som i första stycket.

Tredje stycket

Frågor om ändring i vårdnaden på den grund som anges i paragrafen prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 6 kap. 5 §. Bestämmelsen har utformats efter förebild av 6 kap. 7 §.

13 § Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

I 8 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena föräldern är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden.

Paragrafen anger bl.a. att den ene av två vårdnadshavare vid förhinder för den andre under vissa förhållanden får bestämma ensam i sådana angelägenheter rörande vårdnaden där beslutet inte kan anstå.

I tredje stycket, som är nytt, erinras om att det i 8 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena föräldern är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden.

17 § Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens i saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Paragrafen har ändrats på så sätt att sådana frågor om vårdnad som avses i 8 a § har införlivats i den krets av frågor som enligt andra stycket skall handläggas som tvistemål.

11 kap. Om god man och förvaltare

1 § Kan en förmyndare på grund av sjukdom eller av någon annan orsak inte utöva förmyndarskapet eller blir förmyndaren enligt 10 kap. 17 § skild från utövningen av det, skall överförmyndaren förordna god man att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter.

När rätten enligt 10 kap. 17 § skiljer en förmyndare från utövningen av förmyndarskapet får rätten förordna god man enligt första stycket.

Om god man för underåriga utländska medborgare och underåriga statslösa personer finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap samt i lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.

I paragrafen har den ändringen gjorts att det i ett nytt tredje stycke erinras om att det i 1904 års lag och lagen om god man för ensamkommande barn finns särskilda bestämmelser om god man för utländska barn.

25 § Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 4 § eller förvaltarenskap är tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i Sverige, Stockholms tingsrätt.

Behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 1, 2 och 4 §§ samt förvaltarenskap är överförmyndaren för den kommun där den enskilde har sitt hemvist.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. *Detsamma gäller frågor om godmanskap som tas upp med stöd av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.* I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

Paragrafen innehåller regler om behörig domstol respektive överförmyndare i frågor om bl.a. godmanskap. Tredje stycket har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Ändringen innebär att det är överförmyndaren i den kommun där barnet vistas som är behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av lagen om god man för ensamkommande barn.

16 kap. Tillsyn över förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet

2 § Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist.

Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen har sitt hemvist.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underårige med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underårige vistas. *Detsamma gäller om en god man har förordnats enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

Om behörig överförmyndare enligt första–tredje styckena inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren för Stockholm.

I paragrafen regleras frågan om vilken överförmyndare som har att utöva tillsyn över bl.a. godmanskap. En ändring har gjorts i tredje stycket av innebörd att det är överförmyndaren i den kommun där barnet vistas som utövar tillsyn över en god man som har förordnats med stöd av lagen om god man för ensamkommande barn. Skälen härför har berörts i avsnitt 6.3.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2. Den som vid utgången av juni 2005 var utsedd till särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn som omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn skall även anses vara förmyndare för barnet.

Enligt *punkten 1* träder lagen i kraft den 1 juli 2005.

Den som före ikraftträdandet av lagen om god man för ensamkommande barn har utsetts att för ett ensamkommande barn vara särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken blir vid lagens ikraftträdande och utan särskilt beslut även förmyndare för barnet. Detta framgår av *punkten 2*.

11.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

4 kap. Om förmynderskap för underåriga

3 § Skall förmynderskap för en underårig som vistas här i landet inte anordnas enligt svensk lag eller är det ännu inte utrett om det skall ske, får rätten ändå, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förordna förmyndare enligt svensk lag för tiden intill dess att förmynderskap har anordnats i enlighet med lagen i den andra staten eller förmyndare blivit utsedd av rätten genom slutligt beslut.

Är förmynderskap anordnat enligt lagen i en annan stat, får god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Om den underåriga omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn, gäller i stället den lagen. När en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken har utsetts för en sådan underårig, tillämpas svensk lag i frågor rörande förmynderskapet.

Paragrafen anger förutsättningarna för svensk domstol respektive överförmyndare att vidta vissa temporära åtgärder för att säkerställa att förmyndarens uppgifter kan utövas i fråga om ett utländskt barn som vistas i Sverige. Tredje stycket är nytt. Frågan har behandlats i bl.a. avsnitt 7.3

I *första meningen* i tredje stycket anges att 1904 års lag inte tillämpas på sådana barn som omfattas av lagen om god man för ensamkommande barn. Av *andra meningen* framgår att svensk lag skall tillämpas på förmynderskapet för ett sådant barn från och med den tidpunkt då barnet har försetts med en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken. Genom den sistnämnda bestämmelsen säkerställs att den särskilt förordnade vårdnadshavaren också kan fungera som förmyndare för barnet.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

Enligt bestämmelsen träder lagen i kraft den 1 juli 2005.

11.4 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1989:529)

11 kap. Vissa bestämmelser om handläggningen

1 b § Den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning under 18 år som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser. *Detta gäller dock inte om det finns en god man för barnet enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

Paragrafen anger att den som är offentligt biträde för ett barn som saknar vårdnadshavare här i landet utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser, t.ex. ett ärende om uppehållstillstånd. Ett tillägg har gjorts av innebörd att detta inte gäller om det finns en god man för barnet enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Skälen härför har berörts i avsnitt 6.6.

I c § Den som är förordnad som god man enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn för en utlänning under 18 år skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövt. Om en sådan god man inte är förordnad, gäller vad som nu sagts i stället den som är förordnad som offentligt biträde för utlänningen.

I paragrafen anges att den som är förordnad som god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn för en utlänning under 18 år skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövt. Är god man inte förordnad, åvilar skyldigheten i stället den som är förordnad som offentligt biträde för barnet.

Det är endast om det är uppenbart obehövt att hjälpa barnet med en ansökan om uppehållstillstånd som den gode mannen eller det offentliga biträdet befrias från denna sin skyldighet. Ett ensamkommande barn som anländer till Sverige är normalt sett alltid i behov av uppehållstillstånd här. Emellertid kan det tänkas situationer där det vore uppenbart obehövt att inleda ett ansökningsförfarande. Så kan t.ex. vara fallet om det redan efter ett par dagars vistelse i Sverige framkommer att barnet inom kort kommer att resa vidare till ett annat land.

Det ligger i uppdragets natur att den gode mannen eller det offentliga biträdet vid all ifrågakommande bedömning av barnets behov av uppehållstillstånd skall fästa avgörande vikt vid vad barnets bästa kräver i detta avseende. Likaså följer det av uppdraget att de i det sammanhanget skall ta den hänsyn till barnets synpunkter och önskemål som dess ålder och utveckling kan ge anledning till.

Övervägandena finns i avsnitt 8.2.

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

Enligt bestämmelsen träder lagen i kraft den 1 juli 2005.

Sammanfattning av betänkandet God man för ensamkommande flyktingbarn (SOU 2003:51)

Prop. 2004/05:136
Bilaga 1

Utredningen föreslår att det inom ramen för en särskild lagstiftning som tar sikte på ensamkommande barn skapas en möjlighet för överförmyndaren att förordna en god man som kan träda i såväl förmyndarens som vårdnadshavarens ställe. Härigenom säkerställs att den gode mannen kan agera och fatta beslut i samtliga frågor som rör det ensamkommande barnet. Även barn som vid sin ankomst till Sverige åtföljts av en vuxen företrädare men som under vistelsen här av ett eller annat skäl kommit att stå ensamma omfattas av den föreslagna lagen.

Enligt utredningens uppfattning skall det vara den gode mannens uppgift att bevaka det ensamkommande barnets intressen under den första, och ofta svåraste, tiden i Sverige. Under denna tid blir barnets ansökan om uppehållstillstånd föremål för behandling och barnet placeras i någon form av boende samt ges undervisning. Om barnet beviljas uppehållstillstånd i Sverige och därefter får internationellt privaträttsligt hemvist här skall den gode mannen normalt ersättas av en mer permanent företrädare. Enligt utredningens förslag skall en särskilt förordnad vårdnadshavare i regel utses för ett ensamkommande barn när barnet får hemvist i Sverige. I föräldrabalken skall införas en ny grund för att förordna sådan vårdnadshavare. Den nya grunden skall bestå i att barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden.

Utredningen föreslår härutöver att ett barn som har fyllt 15 år skall få föra sin egen talan i ett ärende enligt utlänningslagen. Ett förslag lämnas också om att den som är god man för ett ensamkommande barn eller offentligt biträde för ett sådant barn skall vara skyldig att för barnets räkning ansöka om uppehållstillstånd i Sverige, om barnet har behov av det.

Utan direkt samband med det hittills redovisade lägger utredningen slutligen fram ett förslag som tar sikte på frågan om vilken domstol respektive överförmyndare som enligt föräldrabalken skall vara behörig att handlägga olika frågor om samt utöva tillsyn över förmynderskap, godmanskap och förvalterskap.

1 Förslag till lag om god man för ensamkommande barn m.fl.

Härigenom föreskrivs följande.

När en god man skall förordnas

1 § Om en utländsk medborgare eller en statslös person under 18 år som anländer till Sverige är skild från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren, om det inte är uppenbart obehövt, förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe sköta den underåriges angelägenheter.

Vad som sägs i första stycket gäller också om den underåriges föräldrar eller en annan vuxen person, som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, efter barnets ankomst till Sverige men innan barnet har fått hemvist här, på grund av dödsfall eller sjukdom eller av någon annan orsak upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden.

Om företrädare för underårig utländsk medborgare i andra fall än som anges i första och andra styckena finns föreskrifter i 4 kap. 3 § första och andra styckena lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

2 § Ansökan om god man enligt 1 § får göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där den underåriga vistas. Överförmyndaren får också självständigt ta upp frågan.

God man enligt 1 § första stycket skall förordnas så snart det är möjligt.

Vem som kan utses till god man

3 § I fråga om vem som kan utses till god man enligt 1 § tillämpas 11 kap. 12 och 13 §§ föräldrabalken. Överförmyndaren skall lägga särskild vikt vid att den gode mannen med tanke på de underårigas utsatta situation är lämpad för uppgiften.

I ärenden om förordnande av god man skall överförmyndaren ge den underåriga tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

När godmanskapet upphör, m.m.

4 § Ett godmanskap enligt denna lag skall upphöra

1. om någon av den underåriges föräldrar eller någon annan vuxen person som kan anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,

2. om den underåriga varaktigt lämnar Sverige,

3. om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för den underåriga,

4. om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs.

Beslut om upphörande av godmanskap i fall som avses i första stycket fattas av överförmyndaren.

När den underårige fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.

5 § En god man har rätt att på egen begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Skall godmanskapet fortsätta är den gode mannen dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts.

En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget skall entledigas.

Beslut om entledigande enligt första eller andra stycket fattas av överförmyndaren. Uppkommer en fråga om att enligt andra stycket entlediga den gode mannen och kan slutligt beslut inte ges omedelbart, får överförmyndaren besluta att den gode mannen skall skiljas från sitt uppdrag för tiden till dess ärendet avgörs, om dröjsmål skulle innebära fara för den underårige.

6 § Ansökan om entledigande av en god man och om upphörande av godmanskap enligt denna lag får göras av den underåriges föräldrar eller någon annan vuxen person som kan anses ha trätt i föräldrarnas ställe, den gode mannen samt den underårige själv, om han eller hon har fyllt 15 år.

Överförmyndaren får också självant ta upp frågor som avses i första stycket.

I ärenden enligt denna paragraf skall överförmyndaren ge den underårige tillfälle att yttra sig, om det kan ske och det inte är uppenbart obehövligt.

7 § Dör en god man, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet.

8 § Innan överförmyndaren förordnar någon till god man eller entledigar någon från ett sådant uppdrag, skall han eller hon ges tillfälle att yttra sig. Är det fråga om beslut enligt 5 § andra stycket, skall den gode mannen ges tillfälle att yttra sig, om det inte är fara i dröjsmål.

Ansökan om särskilt förordnad vårdnadshavare

9 § Om en underårig utländsk medborgare eller underårig statslös person, som med stöd av 1 § har erhållit god man, får hemvist här i landet, skall, om inte särskilda skäl talar emot det, socialnämnden i den kommun där den underårige vistas väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken hos rätten. Överförmyndaren skall underrätta socialnämnden om ett sådant behov.

Detsamma gäller om en situation som avses i 1 § andra stycket uppstår efter det att den underårige har fått hemvist här.

Vid bedömningen av om det finns behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare skall den underåriges ålder, mognad och personliga förhållanden i övrigt beaktas. Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

Behörig överförmyndare

10 § I fråga om behörig överförmyndare enligt denna lag tillämpas 11 kap. 25 § andra och tredje styckena föräldrabalken.

Allmänna bestämmelser, tillsyn m.m.

11 § I frågor om god man enligt denna lag tillämpas 11 kap. 14 § samt 12, 14, 16, 20 och 21 kap. föräldrabalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2004.
 2. Den som före ikraftträdandet har förordnats som tillfällig förmyndare eller som god man med stöd av 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap för en underårig person som omfattas av lagen om god man för ensamkommande barn m.fl. skall vid ikraftträdandet anses vara god man enligt sistnämnda lag.

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 8 a §, av följande lydelse,

dels att 6 kap., 13 och 17 §§, 10 kap. 13 §, 11 kap. 1 och 25 §§ samt 16 kap. 2 § skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 a §

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, kan rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad och är denne varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring av vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad eller i andra mål enligt 5 §.

13 §²

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 och 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 1983:47.

uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

uppskjutas, bestämmer den andre ensam, *om inte 8 a § första stycket tillämpas*. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

17 §³

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8, och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens om saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8, 8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens om saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

10 kap.⁴

13 §

Frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare tas upp av tingsrätten i den ort där den underårige har sitt hemvist.

Frågor om förordnande eller entledigande av förmyndare tas upp av tingsrätten i den ort där den underårige *är folkbokförd*.

11 kap.⁵

1 §

Kan en förmyndare på grund av sjukdom eller av någon annan orsak inte utöva förmynderskapet eller blir förmyndaren enligt 10 kap. 17 § skild från utövningen av det, skall överförmyndaren förordna god man att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter.

När rätten enligt 10 kap. 17 § skiljer en förmyndare från utövningen av förmynderskapet får rätten förordna god man enligt första stycket.

Om god man för underåriga

³ Senaste lydelse 2000:174.

⁴ Senaste lydelse 1994:1433.

⁵ Senaste lydelse 1994:1433.

utländska medborgare eller underåriga statslösa personer finns föreskrifter i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap samt i lagen (2004:000) om god man för ensamkommande barn m.fl.

Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

25 §⁶

Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 4 § samt förvaltarskap är tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i Sverige, Stockholms tingsrätt.

Behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 1, 2 och 4 §§ samt förvaltarskap är överförmyndaren för den kommun där den enskilde har sitt hemvist.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap är tingsrätten i den ort där den enskilde är folkbokförd. Är den enskilde inte folkbokförd i Sverige, är tingsrätten i den ort där den enskilde vistas behörig domstol.

Behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 1, 2 och 4 §§ eller lagen (2004:000) om god man för ensamkommande barn m.fl. samt i frågor om förvaltarskap är överförmyndaren för den kommun där den enskilde är folkbokförd. Är den enskilde inte folkbokförd i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare.

Om behörig domstol eller överförmyndare enligt första och andra styckena inte finns, är Stockholms tingsrätt och överförmyndaren för Stockholms kommun behörig domstol respektive behörig överförmyndare.

⁶ Senaste lydelse 1997:353.

Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare *har sitt hemvist*.

Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen *har sitt hemvist*.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underåriga med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underåriga vistas.

Om behörig överförmyndare enligt första – tredje styckena inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren för Stockholms kommun.

Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare *är folkbokförd. Är denne inte folkbokförd i Sverige, utövar överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas tillsynen.*

Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen *är folkbokförd*.

Om behörig överförmyndare enligt första och andra styckena inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren för Stockholms kommun.

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 2004.

2. Den som har utsetts till särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 6 kap. 9 § föräldrabalken före ikraftträdandet av lagen (2004:000) om god man för ensamkommande barn m.fl. för en underårig person som omfattas av sistnämnda lag skall vid ikraftträdandet även anses vara förmyndare för den underåriga.

3. Ärenden om förmynderskap, godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 och 4 §§ föräldrabalken och förvaltarskap, vilka före ikraftträdandet har inletts vid rätten i den ort eller hos överförmyndaren för den kommun som enligt bestämmelserna i 10 kap. 13 § och 11 kap. 25 § föräldrabalken i deras äldre lydelse då var behörig, skall handläggas där även efter ikraftträdandet.

⁷ Senaste lydelse 1997:353.

4. Ärenden inom ramen för överförmyndarens tillsyn, vilka före ikraftträdandet har inletts hos överförmyndaren för den kommun som enligt 16 kap. 2 § föräldrabalken i dess äldre lydelse då var behörig, skall handläggas där även efter ikraftträdandet.

Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap att 4 kap. 3 § skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap. 1¹

3 §

Skall förmynderskap för en underårig som vistas här i landet inte anordnas enligt svensk lag eller är det ännu inte utrett om det skall ske, får rätten ändå, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förordna förmyndare enligt svensk lag för tiden intill dess att förmynderskap har anordnats i enlighet med lagen i den andra staten eller förmyndare blivit utsedd av rätten genom slutligt beslut.

Är förmynderskap anordnat enligt lagen i en annan stat, får god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Om den underårige omfattas av lagen (2004:000) om god man för ensamkommande barn m.fl. gäller nämnda lag i stället för vad som sägs i första och andra styckena. Sedan en särskilt förordnad vårdnadshavare har utsetts för den underårige efter anmälan enligt 9 § nämnda lag skall svensk rätt tillämpas i frågor rörande förmynderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2004.

¹ Senaste lydelse 1997:352.

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (1989:529)¹
dels att 11 kap. 1 b § skall ha följande lydelse,
dels att det i 11 kap. skall införas en ny paragraf, 1 c §, av följande
lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap. 2²

1 b §

Den som är förordnad som
offentligt biträde för en utlänning
under 18 år som saknar vård-
nadshavare här i landet är utan
särskilt förordnande barnets ställ-
företrädare i det ärende som
förordnandet avser.

*En utlänning som har fyllt 15 år
har rätt att själv föra sin talan i
ärenden enligt denna lag.*

*Om en utlänning under 18 år
som saknar vårdnadshavare här i
landet inte har fått någon god man
förordnad för sig enligt lagen
(2004:000) om god man för
ensamkommande barn m.fl. är den
som är förordnad som offentligt
biträde för barnet utan särskilt
förordnande dess ställföreträdare
i det ärende som förordnandet
avser. Ställföreträdarskapet upp-
hör dock om en god man enligt
nämnda lag utses för utlännen.*

1 c §

*Den som är förordnad som god
man enligt lagen (2004:000) om
god man för ensamkommande
barn m.fl. för en utlänning under
18 år skall ansöka om uppe-
hållstillstånd för barnet om
barnet har behov av ett sådant
tillstånd. Vid bedömningen av
barnets behov skall den gode
mannen fästa avgörande vikt vid
vad barnets bästa kräver. Barnet
skall, om det inte är olämpligt,
tillfrågas om vad det har för
inställning till att ansöka om uppe-
hållstillstånd och den gode
mannen skall ta den hänsyn till*

¹ Lagen omtryckt 1994:515.

² 2 Senaste lydelse 1996:1379.

*barnets uppfattning som barnets
ålder och mognad motiverar. Vad
som nu sagts gäller även den som
är förordnad som offentligt biträde
om någon god man enligt nämnda
lag inte har utsetts.*

Prop. 2004/05:136
Bilaga 2

Denna lag träder i kraft den 1 april 2004.

Förteckning över remissinstanserna

Prop. 2004/05:136
Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Svea hovrätt, Kammarrätten i Sundsvall, Linköpings tingsrätt, Länsrätten i Skåne län, Domstolsverket, Integrationsverket, Utlänningsnämnden, Migrationsverket, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, Riksskatteverket, Statskontoret, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Skåne län, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Stockholms kommun, Upplands Väsby kommun, Trelleborgs kommun, Göteborgs kommun, Svenska Kommunförbundet, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges överförmyndare, Svenska Röda Korset, Rädda Barnen, Sveriges Kristna Råd, Svenska flyktingrådet och Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar.

Flyktinggruppernas och asylkommittéernas riksråd har beretts tillfälle att avge yttrande men har avstått från att yttra sig.

Yttrande har också inkommit från Ecpat Sverige.

1 Förslag till lag om god man för ensamkommande barn

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om god man i vissa fall för den som är under 18 år och som är utländsk medborgare eller statslös.

Om företrädare i andra fall för underåriga utländska medborgare finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

När en god man skall förordnas

2 § Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

God man skall också förordnas om barnets föräldrar eller en annan vuxen person, som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, efter barnets ankomst till Sverige men innan barnet har fått uppehållstillstånd här på grund av dödsfall eller sjukdom eller av någon annan orsak upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden.

God man skall inte förordnas, om det är uppenbart obehövligt.

3 § Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där barnet vistas. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

God man skall förordnas så snart det är möjligt.

I ett ärende om förordnande av god man skall överförmyndaren ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Vem som kan utses till god man

4 § I fråga om vem som kan utses till god man tillämpas 11 kap. 12 och 13 §§ föräldrabalken. Vid bedömningen av om den som utses är lämplig för uppdraget skall överförmyndaren fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i.

När godmanskapet upphör

5 § Ett godmanskap skall upphöra

1. om någon av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,

2. om barnet varaktigt lämnar Sverige,
 3. om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för barnet,
 4. om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs.
- Överförmyndaren beslutar om upphörande av godmanskapet.
När barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.

6 § En god man har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Skall godmanskapet fortsätta, är den gode mannen dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts.

En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget skall entledigas.

Överförmyndaren beslutar om entledigande. Uppkommer en fråga om att enligt andra stycket entlediga den gode mannen och kan slutligt beslut inte ges omedelbart, får överförmyndaren besluta att den gode mannen skall skiljas från sitt uppdrag för tiden till dess ärendet avgörs, om dröjsmål skulle innebära fara för barnet.

7 § Ansökan om upphörande av godmanskap eller entledigande av en god man får göras av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som kan anses ha trätt i föräldrarnas ställe samt av den gode mannen. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

Överförmyndaren skall ge barnet tillfälle att yttra sig, om det kan ske och det inte är obehövt.

8 § Dör en god man, skall den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet.

9 § Innan överförmyndaren förordnar någon till god man eller entledigar någon från ett sådant uppdrag, skall han eller hon ges tillfälle att yttra sig. Är det fråga om beslut enligt 6 § andra stycket, skall den gode mannen ges tillfälle att yttra sig, om det inte är fara i dröjsmål.

När ansökan om särskilt förordnad vårdnadshavare skall göras

10 § Beviljas barnet uppehållstillstånd, skall socialnämnden i den kommun där barnet vistas hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken, om inte särskilda skäl talar emot det. Överförmyndaren skall underrätta socialnämnden om att förutsättningar för en sådan talan eller anmälan föreligger.

Behörig överförmyndare

11 § I fråga om behörig överförmyndare enligt denna lag finns bestämmelser i 11 kap. 25 § föräldrabalken.

12 § I frågor om god man enligt denna lag tillämpas 11 kap. 14 § samt 12, 14, 16, 19, 20 och 21 kap. föräldrabalken.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2. Den som vid utgången av juni 2005 var förordnad som tillfällig förmyndare eller som god man med stöd av 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap för ett barn som omfattas av denna lag skall anses som god man enligt denna lag.

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 6 kap. 13 och 17 §§, 11 kap. 1 och 25 §§ samt 16 kap. 2 § skall ha följande lydelse,

dels att det i balkens 6 kap. skall införas en ny paragraf, 6 kap. 8 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 a §

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och är en av dem varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Om hindret gäller båda föräldrarna, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Står barnet under endast en förälders vårdnad och är denne varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden, skall rätten flytta över vårdnaden till den andra föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Frågor om ändring i vårdnaden enligt denna paragraf prövas på talan av socialnämnden eller, utan särskilt yrkande, i mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i andra mål enligt 5 §.

13 §

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

I 8 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena

¹ Balken omtryckt 1995:974.

17 §²

Frågor om vårdnad, boende eller umgänge tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist. Sådana frågor kan tas upp även i samband med äktenskapsmål. Om det inte finns någon behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7, 8 och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens om saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

Övriga frågor om vårdnad handläggs i den ordning som gäller för domstolsärenden.

I mål om vårdnad och boende kan underhållsbidrag för barnet yrkas utan stämning.

Frågor om vårdnad som avses i 4, 5, 7–8 a och 10 §§ samt 10 b § andra stycket samt frågor om boende och umgänge handläggs i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Frågan om fördelning av resekostnader enligt 15 b § skall anses som en del av frågan om umgänge. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem och är föräldrarna överens om saken, får de väcka talan genom gemensam ansökan.

11 kap.

1 §

Kan en förmyndare på grund av sjukdom eller av någon annan orsak inte utöva förmynderskapet eller blir förmyndaren enligt 10 kap. 17 § skild från utövningen av det, skall överförmyndaren förordna god man att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter.

När rätten enligt 10 kap. 17 § skiljer en förmyndare från utövningen av förmynderskapet får rätten förordna god man enligt första stycket.

Om god man för underåriga utländska medborgare och underåriga statslösa personer finns bestämmelser i 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap samt i lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.

25 §³

Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 4 § samt förvaltarskap är tingsrätten i den ort där den enskilde har sitt hemvist eller, om han eller hon inte har hemvist i Sverige, Stockholms tingsrätt.

² Senaste lydelse 2000:174.

³ Senaste lydelse 1997:353.

Behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 1, 2 och 4 §§ samt förvaltarskap är överförmyndaren för den kommun där den enskilde har sitt hemvist.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

Har den enskilde inte hemvist i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare i frågor om godmanskap som tas upp med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. *Detsamma gäller frågor om godmanskap som tas upp med stöd av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.* I andra fall då den enskilde inte har hemvist i Sverige är överförmyndaren för Stockholms kommun behörig överförmyndare.

16 kap.

2 §⁴

Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har förmyndare, god man eller förvaltare har sitt hemvist.

Om god man har förordnats enligt 11 kap. 3 § vid utredning av ett dödsbo, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den avlidne hade sitt hemvist. Är det i övrigt fråga om godmanskap enligt 11 kap. 3 §, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den gode mannen har sitt hemvist.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underårige med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underårige vistas.

Om en underårig inte har hemvist i Sverige och en god man har förordnats för den underårige med stöd av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, utövas tillsynen av överförmyndaren för den kommun där den underårige vistas. *Detsamma gäller om en god man har förordnats enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

Om behörig överförmyndare enligt första–tredje styckena inte finns, utövas tillsynen av överförmyndaren för Stockholms kommun.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

⁴ Senaste lydelse 1997:353.

2. Den som vid utgången av juni 2005 var utsedd till särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn som omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn skall även anses vara förmyndare för barnet.

Prop. 2004/05:136
Bilaga 4

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Prop. 2004/05:136
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 3 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §¹

Skall förmynderskap för en underårig som vistas här i landet inte anordnas enligt svensk lag eller är det ännu inte utrett om det skall ske, får rätten ändå, om den underåriges angelägenheter kräver omedelbar vård, förordna förmyndare enligt svensk lag för tiden intill dess att förmynderskap har anordnats i enlighet med lagen i den andra staten eller förmyndare blivit utsedd av rätten genom slutligt beslut.

Är förmynderskap anordnat enligt lagen i en annan stat, får god man förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket föräldrabalken. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken.

Om den underåriga omfattas av lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn, gäller i stället den lagen. När en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken har utsetts för en sådan underårig, tillämpas svensk lag i frågor rörande förmynderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

¹ Senaste lydelse 1997:352.

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (1989:529)¹

dels att 11 kap. 1 b § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 11 kap. 1 c §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 b §²

Den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning under 18 år som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser.

Den som är förordnad som offentligt biträde för en utlänning under 18 år som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det ärende som förordnandet avser. *Detta gäller dock inte om det finns en god man för barnet enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn.*

1 c §

Den som är förordnad som god man enligt lagen (2005:000) om god man för ensamkommande barn för en utlänning under 18 år skall ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om detta inte är uppenbart obehövligt. Om en sådan god man inte är förordnad, gäller vad som nu sagts i stället den som är förordnad som offentligt biträde för utlänningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

¹ Lagen omtryckt 1994:515.

² Senaste lydelse 1996:1379

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2005-03-11

Närvarande: f.d. regeringsrådet Karl-Ingvar Rundqvist, justitierådet Torgny Håstad och regeringsrådet Göran Schäder.

Stärkt skydd för ensamkommande barn

Enligt en lagrådsremiss den 24 februari 2005 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om god man för ensamkommande barn,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,
4. lag om ändring i utlänningslagen (1989:529).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Patrik Örnsveld.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 23 mars 2005

Närvarande: Statsråden Sahlin, Pagrotsky, Östros, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Karlsson, Nykvist, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Österberg, Orback, Baylan

Föredragande: statsrådet Bodström

Regeringen beslutar proposition 2004/05:136 Stärkt skydd för ensamkommande barn.